

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ЦЕНТР ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА
ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:
**ВПЛИВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДІЯЛЬНІСТЬ
ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ**

Виконав: здобувач вищої освіти
2 курсу магістратури
Галузь знань 28 «Публічне управління та
адміністрування»
спеціальність 281 «Публічне управління
та адміністрування»
Аністратенко Микола Олександрович
Науковий керівник: доктор юридичних наук,
професор Дудченко Валентина Віталіївна
Рецензент: доктор юридичних наук,
професор Завальнюк Володимир Васильович

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

на магістерську роботу Аністратенка Миколи Олександровича на тему «Вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади»

Магістерський дослідницький проєкт на здобуття кваліфікованого ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

У магістерській роботі досліджено теоретичні та практичні засади впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади у сучасних умовах державотворення. Розкрито сутність громадянського суспільства як системи інститутів, що забезпечують участь громадян у формуванні та реалізації публічної політики, а також визначено ключові форми та механізми його взаємодії з органами публічної влади. Особливу увагу приділено аналізу інституційних та комунікативних інструментів впливу, зокрема громадських рад, громадської експертизи, консультацій з громадськістю, механізмів електронної демократії, громадського контролю та участі у політичних процесах. Робота складається зі вступу, 3 розділів, що містять 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади зумовлений сучасними викликами, що виникають у контексті демократизації суспільних процесів, глобалізації, інтеграційних тенденцій, цифровізації та підвищення вимог до прозорості й підзвітності публічної влади. Громадянське суспільство, будучи фундаментом розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави, формує суспільний запит на відкритість, доброчесність і відповідальність влади. Налагодження ефективного діалогу між владними структурами та громадськістю забезпечує не лише своєчасне інформування населення, але й створює умови для участі громадян у процесах ухвалення управлінських рішень, що, у свою чергу,

сприяє підвищенню рівня правової обізнаності та формуванню правової культури громадян.

Актуальність дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади зумовлена сучасними політичними, соціальними та комунікаційними трансформаціями, що відбуваються в Україні та світі. Зростання рівня громадянської активності, підвищення вимог суспільства до прозорості, підзвітності та ефективності публічного управління, ставлять під сумнів традиційні моделі взаємодії між державою та громадянами. У цих умовах, виникає об'єктивна потреба у формуванні нових, більш гнучких і відкритих механізмів співпраці між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади. Розуміння характеру та масштабів впливу громадянського суспільства на процеси формування і реалізації державної політики є ключовим чинником на шляху до побудови демократичної, правової держави та підвищення ефективності публічного управління.

В умовах сьогодення, проблематика взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади набуває особливого значення. Процеси глобалізації, стрімкий розвиток цифрових технологій, становлення та розвиток інформаційного суспільства, сприяють зростанню ролі громадян у процесах прийняття рішень та контролю за діяльністю органів публічної влади. Активна участь громадськості забезпечує прозорість управлінських процесів, підвищує ефективність публічного управління та зміцнює довіру населення до публічних інститутів.

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації в Україні, питання впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади посідає одне з центральних місць. Конфліктні та кризові ситуації значно підвищують ризики порушення прав і свобод громадян, тому, сьогодні зростає потреба у своєчасному, достовірному, актуальному інформуванні населення та забезпеченні ефективного контролю щодо діяльності органів публічної влади. У таких умовах, громадянське суспільство виступає ключовим фактором підтримки обороноздатності держави,

координації гуманітарних та волонтерських ініціатив, а також моніторингу діяльності органів публічної влади.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади. Предметом дослідження є вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в Україні. Метою магістерської роботи є дослідження загальнотеоретичних засад, механізмів, форм та методів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади, аналізу сучасних викликів в інформаційну епоху та в умовах воєнного стану в Україні.

У роботі досліджено концепцію становлення громадянського суспільства, визначено, що даний інститут є фундаментальним чинником функціонування правової та демократичної держави. Проаналізовано концептуальні основи взаємовідносин органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства, які ґрунтуються на системному поєднанні теоретико-правових, політичних і соціологічних підходів, що дозволяють розкрити сутність, механізми та принципи їхньої взаємодії.

Обґрунтовано основні механізми впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади. Правове забезпечення встановлює рамки та межі участі громадськості в управлінських процесах, закріплює принципи відкритості, прозорості та підзвітності органів публічної влади, що створює легітимну основу для реалізації впливу. Також, виокремлено форми та методи впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади, які становлять важливий інструмент забезпечення демократичних принципів управління, прозорості, підзвітності та участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень.

Досліджено функціонування громадянського суспільства та його вплив на діяльність органів публічної влади в умовах воєнного стану. Варто зазначити, що функціонування громадянського суспільства в умовах воєнного стану набуває особливого значення, оскільки саме воно виступає ключовим чинником

забезпечення стійкості держави, прозорості її діяльності, консолідації нації та підтримання ефективності діяльності органів публічної влади.

Ключові слова: громадянське суспільство, органи публічної влади, публічне управління, громадський контроль, громадська участь, консультації з громадськістю, електронна демократія, інформаційна епоха, воєнний стан.

SUMMARY

for the master's thesis of Anistratenko M. O. on the topic «The influence of civil society on the activities of public authorities»

Master's research project for a master's degree in the specialty 281 «Public management and administration». – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2025.

The master's thesis explores the theoretical and practical principles of the influence of civil society on the activities of public authorities in modern conditions of state formation. The essence of civil society as a system of institutions that ensure the participation of citizens in the formation and implementation of public policy is revealed, and the key forms and mechanisms of its interaction with public authorities are also identified. Particular attention is paid to the analysis of institutional and communicative instruments of influence, in particular public councils, public expertise, public consultations, mechanisms of e-democracy, public control and participation in political processes. The work consists of an introduction, 3 chapters containing 7 subsections, conclusions and a list of sources used.

The relevance of the research topic is due to the fact that the influence of civil society on the activities of public authorities is due to modern challenges that arise in the context of democratization of social processes, globalization, integration trends, digitalization and increasing requirements for transparency and accountability of public authorities. Civil society, being the foundation of Ukraine's development as a democratic, social and legal

state, forms a public demand for openness, integrity and responsibility of the authorities. Establishing an effective dialogue between government structures and the public not only ensures timely information of the population, but also creates conditions for citizens' participation in the processes of making administrative decisions, which, in turn, contributes to increasing the level of legal awareness and the formation of legal culture of citizens.

The relevance of studying the impact of civil society on the activities of public authorities is due to modern political, social and communication transformations taking place in Ukraine and the world. The growth of the level of civic activity, the increase in society's demands for transparency, accountability and efficiency of public administration, call into question traditional models of interaction between the state and citizens. In these conditions, there is an objective need to form new, more flexible and open mechanisms of cooperation between civil society institutions and public authorities. Understanding the nature and scale of the impact of civil society on the processes of forming and implementing state policy is a key factor on the path to building a democratic, legal state and increasing the efficiency of public administration.

In today's conditions, the issue of interaction between civil society and public authorities is gaining special importance. The processes of globalization, the rapid development of digital technologies, the formation and development of the information society contribute to the growth of the role of citizens in decision-making processes and control over the activities of public authorities. Active participation of the public ensures the transparency of management processes, increases the efficiency of public administration and strengthens the public's trust in public institutions.

In connection with the armed aggression of the Russian Federation in Ukraine, the issue of the influence of civil society on the activities of public authorities occupies one of the central places. Conflict and crisis situations significantly increase the risks of violation of citizens' rights and freedoms, therefore, today there is a growing need for timely, reliable, relevant information for the population and ensuring effective control over the activities of public authorities. In such conditions, civil society is a key factor in

supporting the state's defense capability, coordinating humanitarian and volunteer initiatives, as well as monitoring the activities of public authorities.

The object of the study is social relations that arise in the process of interaction between civil society and public authorities. The subject of the study is the influence of civil society on the activities of public authorities in Ukraine. The purpose of the master's thesis is to study the general theoretical principles, mechanisms, forms and methods of influence of civil society on the activities of public authorities, the analysis of modern challenges in the information age and in the conditions of martial law in Ukraine.

The work explores the concept of the formation of civil society, determines that this institution is a fundamental factor in the functioning of a legal and democratic state. The conceptual foundations of the relationship between public authorities and civil society institutions are analyzed, which are based on a systematic combination of theoretical and legal, political and sociological approaches, which allow revealing the essence, mechanisms and principles of their interaction.

The main mechanisms of civil society influence on the activities of public authorities are substantiated. Legal support establishes the framework and limits of public participation in management processes, enshrines the principles of openness, transparency and accountability of public authorities, which creates a legitimate basis for the implementation of influence. Also, the forms and methods of civil society influence on the activities of public authorities are identified, which constitute an important tool for ensuring democratic principles of governance, transparency, accountability and citizen participation in the process of making administrative decisions.

The functioning of civil society and its influence on the activities of public authorities under martial law are studied. It is worth noting that the functioning of civil society under martial law acquires special importance, since it is the key factor in ensuring the stability of the state, the transparency of its activities, the consolidation of the nation and maintaining the effectiveness of the activities of public authorities.

Key words: civil society, public authorities, public administration, public control, public participation, public consultations, electronic democracy, information age, martial law.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	6
1.1. Теоретичне осмислення концепції становлення громадянського суспільства.....	6
1.2. Концептуальні основи дослідження взаємовідносин органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства.....	20
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	34
2.1. Основні механізми впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади.....	34
2.2. Форми та методи впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади.....	43
2.3. Громадський контроль як ефективний інструмент впливу на діяльність органів публічної влади	56
РОЗДІЛ 3. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	70
3.1. Проблематика впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в інформаційну епоху	70
3.2. Функціонування громадянського суспільства та його вплив на діяльність органів публічної влади в умовах воєнного стану	83
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади зумовлений сучасними викликами, що виникають у контексті демократизації суспільних процесів, глобалізації, інтеграційних тенденцій, цифровізації та підвищення вимог до прозорості й підзвітності публічної влади. Громадянське суспільство, будучи фундаментом розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави, формує суспільний запит на відкритість, доброчесність і відповідальність влади. Налагодження ефективного діалогу між владними структурами та громадськістю забезпечує не лише своєчасне інформування населення, але й створює умови для участі громадян у процесах ухвалення управлінських рішень, що, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня правової обізнаності та формуванню правової культури громадян.

Актуальність дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади зумовлена сучасними політичними, соціальними та комунікаційними трансформаціями, що відбуваються в Україні та світі. Зростання рівня громадянської активності, підвищення вимог суспільства до прозорості, підзвітності та ефективності публічного управління, ставлять під сумнів традиційні моделі взаємодії між державою та громадянами. У цих умовах, виникає об'єктивна потреба у формуванні нових, більш гнучких і відкритих механізмів співпраці між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади. Розуміння характеру та масштабів впливу громадянського суспільства на процеси формування і реалізації державної політики є ключовим чинником на шляху до побудови демократичної, правової держави та підвищення ефективності публічного управління.

В умовах сьогодення, проблематика взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади набуває особливого значення. Процеси глобалізації, стрімкий розвиток цифрових технологій, становлення та розвиток інформаційного

суспільства, сприяють зростанню ролі громадян у процесах прийняття рішень та контролю за діяльністю органів публічної влади. Активна участь громадськості забезпечує прозорість управлінських процесів, підвищує ефективність публічного управління та зміцнює довіру населення до публічних інститутів.

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації в Україні, питання впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади посідає одне з центральних місць. Конфліктні та кризові ситуації значно підвищують ризики порушення прав і свобод громадян, тому, сьогодні зростає потреба у своєчасному, достовірному, актуальному інформуванні населення та забезпеченні ефективного контролю щодо діяльності органів публічної влади. У таких умовах, громадянське суспільство виступає ключовим фактором підтримки обороноздатності держави, координації гуманітарних та волонтерських ініціатив, а також моніторингу діяльності органів публічної влади.

Питання щодо впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади, знайшли своє відображення у працях таких вчених як: Антонова Л., Гончарук В., Жаровська І, Колодій А., Крупник А., Лізаковська С., Любченко П., Малиновський В., Наливайко Т. та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою даної магістерської роботи є дослідження загальнотеоретичних засад, механізмів, форм та методів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади, аналізу сучасних викликів в інформаційну епоху та в умовах воєнного стану в Україні.

Для досягнення означеної мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- дослідити концепції становлення громадянського суспільства;
- проаналізувати взаємовідносини органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства;
- обґрунтувати основні механізми впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади;

- виокремити форми та методи впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади;
- охарактеризувати громадський контроль як ефективний інструмент впливу на діяльність органів публічної влади;
- обґрунтувати проблематику впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в інформаційну епоху;
- проаналізувати вплив громадянське суспільство на діяльність органів публічної влади в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади.

Предметом дослідження є вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в Україні.

Методи дослідження. Для дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади було використано систему методологічних підходів та методів, що забезпечили обґрунтованість та логічність викладених положень та висновків. Так, використання системного підходу надало можливість розглянути взаємодію громадянського суспільства та органів публічної влади. Міждисциплінарний підхід використано при розгляді громадського контролю як інструменту впливу на діяльність органів публічної влади.

У роботі було використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальнонаукових методів дослідження таких як системний метод, аналіз та синтез, дедукція та індукція, узагальнення та інші, що дозволило всебічно підійти до обраної проблематики.

Структура роботи сформована зі вступу, трьох розділів, сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

1.1. Теоретичне осмислення концепції становлення громадянського суспільства

Дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади неможливо без глибокого розуміння теоретичних засад самого феномену громадянського суспільства. Концептуальне осмислення цього явища є основою для аналізу механізмів, форм, методів та ефективності взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади. Розуміння природи, сутності та функцій громадянського суспільства є необхідною передумовою для аналізу механізмів його впливу на діяльність органів публічної влади.

Актуальність теоретичного аналізу концепції громадянського суспільства зумовлена не лише науковою потребою систематизації знань, але й практичною потребою у визначенні певних критеріїв громадянського суспільства, його інституційної спроможності та легітимності як суб'єкта впливу на публічну владу. Різноманітність теоретичних інтерпретацій – від ліберальних концепцій, що акцентують увагу на автономії громадянського суспільства від держави, до комунітаристських підходів, які наголошують на спільнотних цінностях та соціальній солідарності – показує складність і багатовимірність даного феномену. Варто зазначити, що концепція громадянського суспільства формувалася в працях мислителів різних епох і філософських традицій. І звичайно кожен історичний період привніс нові змісти та акценти у розумінні цього феномену, відображаючи еволюцію суспільних відносин, трансформацію ролі держави та зміну прояву про місце людини в соціальному просторі.

Наукове обґрунтування необхідності дослідження сучасних концепцій громадянського суспільства детермінується масштабними трансформаційними процесами в глобальному політико-правовому просторі. Інтенсифікація діяльності

громадських організацій, розширення цифрових комунікаційних платформ та активізація мережових громадянських ініціатив актуалізують потребу в критичному переосмисленні класичних теоретичних парадигм і конструюванні інноваційних концептуальних моделей, адекватних викликам сучасності. Водночас, у контексті посилення авторитарних практик в окремих державах та обмеження свободи вираження поглядів, громадянське суспільство набуває статусу ключового інституційного механізму забезпечення прозорості діяльності публічної влади, забезпечення прав і свобод людини, а також формування конструктивного діалогу між державними інституціями та громадянами.

Формування дієвого громадянського суспільства є одним із пріоритетних завдань демократичного, цивілізованого та прогресивного суспільства. Згідно з визначенням, наведеним у «Великій українській юридичній енциклопедії», то «громадянське суспільство тлумачиться як багатовимірний феномен, що охоплює: сукупність рівноправних індивідів; система недержавних об'єднань; конкретну суспільну сферу, відповідальну за артикуляцію публічного інтересу; простір реалізації консолідованих інтересів соціальних суб'єктів; якісний етап еволюції людського соціуму; середовище імплементації прав особи; тип суспільної організації, заснований на ціннісному ставленні до прав людини; сферу поєднання та реалізації приватних інтересів правовласників, інституціалізованих у добровільні об'єднання, здатні здійснювати контроль за діяльністю держави та протидіяти її свавіллю; а також сукупність самоврядних і добровільних асоціацій, через які індивіди реалізують належні їм права [11].

Громадянське суспільство (англ. *civil Society*) концептуалізується як система недержавних інституцій, що репрезентують волевиявлення та артикулюють інтереси громадян [92]. Уолцер М., науковець Принстонського та Гарвардського університетів, характеризує громадянське суспільство як простір добровільної людської асоціації. Александер Дж., соціолог, професор Каліфорнійського університету, у своїй фундаментальній монографії «Громадянське суспільство»

запропонував лаконічну, проте змістовно ємну дефініцію цього феномену, визначивши його як сферу людської солідарності [38].

Колодій А. пропонує комплексне визначення, тлумачачи громадянське суспільство як сферу комунікації, взаємодії, спонтанної самоорганізації та самоврядування автономних індивідів на засадах добровільно створених асоціацій, яка захищена відповідно до нормативно-правової бази від повторного втручання та регламентації з боку держави і в якій домінують громадянські цінності [37]. Більш розгорнуту інтерпретацію представляє Рябов С.С., наголошуючи, що фундаментом громадянського суспільства є громадянин, усвідомлюючи власні інтереси та здатний до активної діяльності, насамперед через формування добровільних асоціацій для забезпечення реалізації цих інтересів [86, с. 259].

У науковій літературі існує широкий спектр підходів до розуміння сутності та змісту поняття «громадянське суспільство», що зумовлено його багатовимірним характером, історико-культурними особливостями розвитку суспільства та різними науковими традиціями.

З позицій реалізації та захисту індивідуальних і колективних інтересів громадян, громадянське суспільство визначається як система добровільних громадських організацій, інститутів формування суспільної думки, механізмів суспільного контролю та впливу на політичну сферу, які створюють умови для задоволення та узгодження інтересів членів суспільства, захисту їхніх прав і свобод, а також забезпечення соціальної інтеграції [69, с. 99].

З погляду структурно-функціонального підходу громадянське суспільство розглядається як особливий соціальний простір, у межах якого люди виступають як автономні, рівноправні суб'єкти, здатні до самоорганізації та взаємодії без примусу з боку держави. Така взаємодія формує розгалужену систему горизонтальних соціальних зв'язків, що сприяють становленню демократичних цінностей, розвитку соціальної активності та зміцненню громадянської солідарності. У цьому розумінні

громадянське суспільство постає не лише як структурний елемент суспільної системи, а й як механізм саморегуляції соціальних відносин.

Саме тому громадянське суспільство часто окреслюється терміном «третій сектор», який підкреслює його проміжне положення між державою та приватною сферою, а також функцію опосередкованої взаємодії між громадянами та владними інститутами [4, с. 73]. Завдяки цьому воно виконує роль посередника та балансира інтересів особистості, соціальних груп і держави, забезпечуючи тим самим сталий демократичний розвиток суспільства, підвищення рівня легітимності державної влади та формування довіри між суспільством і державними структурами.

Можна зазначити, що громадянське суспільство можна розглядати як самостійну, але взаємопов'язану з державою сферу суспільного життя, що ґрунтується на засадах свободи, ініціативи, рівноправності та відповідальності громадян, і виступає необхідною умовою функціонування демократичної, правової держави.

У широкому розумінні поняття «громадянське суспільство» охоплює різноманітні форми участі громадян у суспільному житті, зокрема членство у політичних партіях, неурядових організаціях, громадських ініціативах, соціальних рухах та інших об'єднаннях, діяльність яких спрямована на досягнення суспільно значущих цілей [19, с. 457]. У цьому контексті громадянське суспільство виступає не лише як сукупність інститутів, але і як динамічний процес соціальної активності, що виявляється у прагненні громадян до участі у вирішенні питань державного та місцевого значення, захисті власних прав і свобод, а також у реалізації колективних інтересів.

Звідси простежується тісний взаємозв'язок між рівнем розвитку громадянського суспільства та громадянською активністю, що в умовах глобалізації та інформаційного суспільства набуває якісно нових форм. Зростання громадянської участі сприяє активізації діяльності громадських рухів, об'єднань і ініціатив, які відіграють важливу роль у процесах демократичної трансформації,

підвищенні ефективності державного управління та зміцненні довіри до інститутів влади.

Як зазначається у «Характеристиці громадських формувань як інститутів громадянського суспільства», підготовленій Міністерством юстиції України, розвинене громадянське суспільство є необхідною умовою ефективного демократичного врядування, оскільки воно забезпечує реальний механізм захисту індивідуальних і колективних прав, запобігає узурпації влади, гарантує прозорість та підзвітність державних інститутів перед суспільством. Крім того, громадянське суспільство сприяє процесам політичної демократизації, утвердженню держави як правової, формуванню громадянської культури та підвищенню рівня політичної свідомості населення [101].

Важливо також підкреслити, що громадянське суспільство є інституційною основою реалізації принципів правової держави, адже воно виступає гарантом матеріальної та духовної незалежності особистості від державної влади, сприяє утвердженню верховенства права, свобод людини і громадянина, а також розвитку правової культури населення [101]. Таким чином, саме через інститути громадянського суспільства відбувається взаємодія між владою та суспільством, формуються умови для суспільного контролю, публічного діалогу та підзвітності органів влади, що є ключовими ознаками демократичного державного управління.

Із наведеного роз'яснення випливає, що поняття громадянського суспільства органічно пов'язане з концепцією правової держави, оскільки саме в ній найбільш повно втілюються основоположні принципи демократії, свободи та верховенства права. Правова держава створює інституційні та правові умови для самореалізації особистості, розвитку соціальної ініціативи та громадської активності, що є невід'ємними ознаками розвиненого громадянського суспільства.

Натомість держава, у якій відсутня внутрішня свобода громадських відносин, не підтримуються демократичні стандарти публічного управління, а цінності законності, свободи і плюралізму не мають належного розвитку, фактично

позбавляється можливості формуватися на засадах громадянської участі та партнерства. Така держава не здатна забезпечити реальний діалог між владою і суспільством, оскільки її політична система функціонує на принципах адміністративного контролю, а не на основі соціальної довіри та правової культури.

У цьому контексті слушним є зауваження, що в умовах тоталітарного чи авторитарного політичного режиму, а також у державах з обмеженою демократією, інститути громадянського суспільства можуть існувати лише у формі опору або альтернативної соціальної самоорганізації, представленої переважно нелегальними або напівлегальними громадськими рухами та неформальними ініціативами [96]. Таке існування має переважно захисний характер, спрямований на збереження елементарних прав і свобод, а не на повноцінну участь у процесі державотворення.

Отже, між громадянським суспільством і правовою державою існує взаємозалежний і взаємопідсилювальний зв'язок. Правова держава забезпечує нормативно-правові та інституційні гарантії функціонування громадянського суспільства, тоді як останнє виступає соціальним і моральним фундаментом правової державності, контролює діяльність органів влади, сприяє прозорості управління та утвердженню демократичних стандартів у публічній сфері. Таким чином, громадянське суспільство і правова держава є взаємозалежними елементами єдиної демократичної системи, які не можуть існувати ізольовано, оскільки їх розвиток є взаємно детермінованим і взаємопідтримуваним.

Варто підкреслити, що діалектика становлення громадянського суспільства засвідчує його самоорганізаційний характер, адже воно ґрунтується на засадах самовиникнення, самодостатності, саморегуляції та внутрішнього розвитку. У своїй сутності громадянське суспільство покликане обмежувати надмірний вплив держави на внутрішні процеси та інститути, зберігаючи автономність своїх структур і незалежність від політичної влади. Разом з тим, на початкових етапах його формування, коли лише відбувається становлення його принципів, інститутів і соціальних механізмів, роль держави набуває підтримувального характеру.

Держава має створювати сприятливі політико-правові умови для інституціоналізації громадянського суспільства, оскільки за відсутності такої підтримки процес його формування стає тривалим, суперечливим і болісним [21, с. 16].

У процесі розвитку громадянського суспільства ключове значення має становлення інститутів громадянської самоорганізації, яке відбувається за активної участі політичних лідерів, партій, соціальних груп і громадських ініціатив. Визначальним чинником є розвиток механізмів внутрішньої консолідації та солідарності, що забезпечують єдність суспільства без заперечення його різноманіття. При цьому мова йде не про уніфікацію чи нівелювання відмінностей, а про створення умов для взаємодії різних соціальних суб'єктів на засадах толерантності, взаємоповаги та компромісу.

Справжня сутність громадянського суспільства розкривається у його здатності до конструктивного діалогу, узгодження та інтеграції різноманітних інтересів і позицій задля досягнення спільних цілей. Плюралізм думок, цінностей і прагнень у цьому контексті виступає не перешкодою, а потенціалом суспільного розвитку, що сприяє взаємозбагаченню соціальних практик, підвищенню рівня політичної культури та зміцненню демократичних засад державності.

Як слушно зауважують Кириченко В. та Соколенко Ю., громадянське суспільство становить складну системну організацію, що характеризується наявністю внутрішньої структурованості та виконує чітко визначені функціональні завдання у соціальному просторі. З позицій системного підходу його структура відображає сукупність взаємопов'язаних елементів і механізмів, які забезпечують цілісність, динамічність і саморегульованість процесів суспільного розвитку.

На відміну від ієрархічно вибудованої, вертикально організованої державної системи, громадянське суспільство вирізняється горизонтальною мережею соціальних комунікацій, у межах якої взаємодія ґрунтується на рівноправності, партнерстві та добровільності. Його структурна організація базується на

горизонтальних зв'язках між індивідами, їхніми об'єднаннями, спілками та колективами, що створює умови для розширення простору свободи, ініціативи та самоорганізації громадян.

Визначальною рисою цих горизонтальних структур є їх автономність, самодостатність і здатність до реалізації індивідуальних та колективних прав і свобод шляхом вільної соціальної взаємодії. Саме така форма організації сприяє гнучкості, адаптивності та стійкості громадянського суспільства у процесі реагування на суспільні виклики, забезпечуючи його спроможність до інноваційного розвитку та ефективного впливу на соціально-політичні процеси [32, с. 406].

Сазонов В. інтерпретує громадянське суспільство як інтегровану систему добровільних асоціацій, організацій та інституційних структур, які функціонують автономно від державного апарату, водночас сприяючи реалізації державних функцій через активну громадянську партципацію в суспільно-політичному житті. Дослідник підкреслює, що концепція громадянського суспільства демонструє складну історичну траєкторію еволюції – від античних уявлень про поліс як спільноту вільних громадян до сучасних теоретичних конструкцій, що центруються навколо громадянських прав, свобод та механізмів їхнього забезпечення [88, с. 333].

Ця концептуалізація відображає діалектичний характер взаємовідносин між громадянським суспільством та державою, де автономність не означає повної ізоляваності, а передбачає комплементарність функціонування обох сфер. Громадянське суспільство, зберігаючи організаційну та ідеологічну незалежність, виступає як партнер держави у вирішенні суспільних проблем, артикуляції публічних інтересів та формуванні демократичної політичної культури. Водночас воно виконує критично важливу функцію контролю за діяльністю органів публічної влади, запобігаючи концентрації влади та захищаючи індивідуальні і колективні права від потенційного державного свавілля.

Історична ретроспектива становлення концепції громадянського суспільства засвідчує трансформацію від *communitas* політичних рівних в античному полісі, через середньовічні корпоративні структури та просвітницькі теорії суспільного договору, до сучасного розуміння громадянського суспільства як багатовимірного феномену, що охоплює не лише інституційний, але й культурний, нормативний та комунікативний виміри соціальної організації.

Концептуальна сутність громадянського суспільства полягає у його здатності охоплювати та впорядковувати різноманітні соціальні виміри суспільного життя, зокрема економічні взаємодії, духовно-культурні практики, релігійні традиції та етнонаціональні особливості. У цьому сенсі громадянське суспільство постає як цілісна соціальна система, що інтегрує різноманітні форми суспільної активності, формуючи мозаїку взаємозалежних соціальних зв'язків, які розкривають глибинну динаміку суспільного розвитку.

Багатовимірність і комплексність громадянського суспільства зумовлюють його здатність забезпечувати всебічне розуміння соціальних процесів, у межах яких кожен структурний елемент виконує специфічну, але водночас взаємопов'язану функцію у формуванні суспільної реальності. Саме завдяки цій інтегративній властивості громадянське суспільство можна розглядати як складну, проте внутрішньо узгоджену систему соціальних комунікацій, взаємодій та інституційних зв'язків, що забезпечує стабільність і розвиток демократичних відносин.

У сучасній науковій літературі простежується різноманіття підходів до теоретичного осмислення феномену громадянського суспільства, що зумовлено як відмінностями методологічних засад, так і особливостями історико-культурного контексту його розвитку. На сьогодні дослідники виокремлюють від трьох до семи основних концептуальних підходів до інтерпретації поняття «громадянське суспільство», кожен із яких акцентує увагу на певних аспектах його природи, функцій та взаємодії з державою [30, с. 429].

На основі комплексного аналізу існуючих наукових парадигм дослідниця Берченко Г.В. виокремила три концептуальні підходи до тлумачення сутності поняття «*громадянське суспільство*» - *широкий, дихотомічний та вузький* [20, с. 23].

У межах *широкого підходу* громадянське суспільство ототожнюється із суспільством у цілому, тобто розглядається як сукупність усіх соціальних відносин, інститутів і форм взаємодії, що забезпечують життєдіяльність людини незалежно від участі держави. Така інтерпретація підкреслює всеохопний характер громадянського суспільства, яке виступає основою соціальної самоорганізації, інтеграції та розвитку суспільства як цілісної системи.

Представником широкого підходу до концептуалізації громадянського суспільства є Любченко П.М., який аргументує відсутність методологічних підстав для категоріального розмежування понять «суспільство» та «громадянське суспільство». Згідно з його теоретичною позицією, суспільство набуває атрибутів громадянськості за наявності певних соціально-історичних умов, при цьому держава як структурний елемент політичної системи залишається іманентною складовою суспільної організації. Дослідник постулює, що термін «громадянське суспільство» позначає специфічний тип соціальної організації, що характеризується відповідним рівнем соціального, економічного, політичного, культурного та правового розвитку [49, с. 76].

Прихильники даної методологічної парадигми обґрунтовують тезу про інтегральність держави як конститутивного компонента громадянського суспільства, що концептуально трансформує традиційне розуміння їхніх взаємовідносин. Ця теоретична позиція заперечує редукціоністську дихотомічну модель, в межах якої держава та громадянське суспільство інтерпретуються як антагоністичні чи автономні утворення, натомість пропонуючи холістичне бачення їхньої структурної єдності.

Принциповим у цій концептуалізації є визначення держави як одного з регулятивних механізмів у складній поліцентричній системі громадянського суспільства, а не як домінантної інституції. Сутнісною характеристикою держави в межах цього підходу є її функціонування на засадах політичної, економічної та духовної свободи індивіда, що виключає патерналістські чи авторитарні моделі взаємодії між державою та громадянами.

У запропонованій теоретичній інтерпретації держава концептуалізується як ендогенний інститут громадянського суспільства, а не як екзогенна сила, що здійснює зовнішній контроль або примус. Громадянське суспільство в такій парадигмі розглядається як соціальна мегасистема вищого рівня складності та організації, структурним компонентом якої є держава. Ця методологія дозволяє подолати традиційне протиставлення держави і суспільства, натомість аналізуючи їхню органічну взаємозалежність та функціональну комплементарність.

Метафорично держава репрезентується як спеціалізована політико-правова підсистема, тоді як громадянське суспільство становить соціокультурне середовище, що забезпечує контекстуальні умови для функціонування, легітимації та еволюції державних інституцій. Така концептуалізація імплікує, що держава не протистоїть суспільству, а є його самоорганізованою формою політичної артикуляції, механізмом колективного волевиявлення та інструментом реалізації суспільних інтересів. Водночас ця модель залишає простір для критичного осмислення якості демократичності держави та ступеня її відповідності цінностям і потребам громадянського суспільства, уникаючи некритичної апологетики державних структур.

Представники *дихотомічного підходу* обґрунтовують концептуальне розмежування держави та громадянського суспільства як автономних, хоча й взаємодіючих, сфер суспільної організації. Ця теоретична парадигма постулює, що громадянське суспільство конституюється через інтеграцію всіх суспільних підсистем, які функціонують поза межами безпосереднього державного

адміністрування та регулювання. До структурних компонентів громадянського суспільства в межах цього підходу відносять економічну, політичну, соціокультурну, релігійну та інші сфери соціальної життєдіяльності, що характеризуються автономією від державного втручання та здатністю до самоорганізації.

Дослідники, що дотримуються дихотомічної концептуалізації, пропонують структурувати громадянське суспільство як діалектичну єдність чотирьох основних сфер:

- політична сфера охоплює відносини, що виникають у процесі артикуляції та реалізації політичних інтересів і свобод через забезпечення громадянської партципації в діяльності різноманітних політичних партій, громадських рухів, асоціацій та участі в управлінні державними і суспільними справами. Ця сфера репрезентує механізми громадянського впливу на процеси прийняття політичних рішень, формування публічного порядку денного та контролю за діяльністю органів публічної влади;

- економічна сфера конституюється системою економічних відносин, центральне місце серед яких посідають відносини власності, підприємництва, ринкової конкуренції та трудової діяльності. Економічна автономія громадян, наявність приватної власності та вільного ринку розглядаються як необхідні матеріальні передумови існування незалежного від держави громадянського суспільства. Саме економічна самостійність індивідів та їхніх асоціацій створює матеріальну базу для опору державному свавіллю та реалізації громадянських ініціатив;

- соціальна сфера характеризується формуванням та консолідацією середнього класу як соціальної основи стабільності громадянського суспільства. Середній клас, що володіє економічною самодостатністю, освітою та усвідомленими громадянськими інтересами, виступає носієм цінностей толерантності, законслухняності та активної громадянської позиції. Ця сфера також включає

систему соціальних взаємодій, які забезпечують солідарність, взаємодопомогу та соціальну згуртованість членів суспільства;

- духовна сфера репрезентує рефлексивний вимір громадянського суспільства, що проявляється у відображенні процесів його функціонування та розвитку в суспільній і індивідуальній свідомості. Ця сфера охоплює як теоретичний рівень осмислення – через наукові теорії, філософські концепції, ідеологічні конструкції, так і повсякденний рівень – через буденну свідомість, життєвий досвід, культурні традиції, моральні норми та ціннісні орієнтації. Духовна сфера забезпечує ідентичність громадянського суспільства, легітимацію його цінностей та трансляцію громадянської культури між поколіннями [70, с. 37].

Діалектичний характер взаємозв'язку цих сфер полягає в їхній одночасній автономності та взаємозалежності: кожна сфера зберігає специфічну логіку функціонування, водночас перебуваючи в постійній взаємодії з іншими компонентами, що забезпечує цілісність та динамічну рівновагу громадянського суспільства. Така мультидимензійна структуризація дозволяє аналізувати громадянське суспільство не як монолітний феномен, а як складну, диференційовану систему, здатну до адаптації, самоорганізації та протистояння як зовнішнім загрозам, так і внутрішнім дисфункціям.

Принциповим для дихотомічного підходу є визнання того, що держава, хоча й взаємодіє з громадянським суспільством, не є його складовою, а становить відмінну сферу політичної організації, що характеризується монополією на легітимне насильство, ієрархічною структурою та публічно-владними повноваженнями. Така концептуалізація створює методологічні передумови для аналізу механізмів взаємовпливу, балансу та потенційних конфліктів між державою та громадянським суспільством.

Вузький підхід передбачає концептуальне розмежування громадянського суспільства як з політичною сферою, до якої належить держава, так і з економічною сферою. У межах цієї теоретичної парадигми громадянське суспільство

конститується як автономний соціальний простір, що функціонує між приватною сферою індивідуального життя та публічною сферою державної влади, не зводячись при цьому ні до ринкових відносин, ні до політичних інституцій.

Водночас необхідно підкреслити, що громадянське суспільство не існує в позадержавному вакуумі – держава перманентно здійснює вплив на його функціонування та розвиток. Держава реалізує передусім організаційну функцію щодо громадянського суспільства, структуруючи його в певний суспільний порядок у межах як самого соціуму, так і державної системи.

Проте держава має інституційний обов'язок репрезентувати загальні інтереси громадянського суспільства, здійснювати регулювання та захист суспільних відносин, забезпечувати суспільний розвиток в інтересах народу, створювати умови для автономного розвитку громадянського суспільства, нести відповідальність перед ним, артикулювати загальні інтереси більшості, враховувати інтереси меншості та максимально узгоджувати їх у процесі формування публічної політики [21, с. 36].

Реципрокність цих взаємовідносин проявляється в тому, що громадянське суспільство, у свою чергу, покликане забезпечувати розвиток власної держави. Така діалектична взаємозалежність відображає складну систему взаємних прав, обов'язків та відповідальності, що конститує оптимальну модель співіснування держави та громадянського суспільства в демократичній політичній системі.

Виходячи з викладеного, у межах даної магістерського дослідження громадянське суспільство доцільно розглядати як сукупність добровільно створених громадських інституцій, утворених активними членами суспільства з метою захисту, реалізації та відстоювання своїх прав, свобод і законних інтересів. Діяльність таких інституцій здійснюється у межах чинного законодавства, яке визначає правові засади їх існування, регламентує форми взаємодії та забезпечує умови для ефективного функціонування.

Складовим елементом структури громадянського суспільства є громадські організації, що виступають інституційними механізмами самоорганізації громадян, спрямованими на інституціоналізацію, підтримання та захист суспільно значущих прав і інтересів особи у політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах суспільного життя. Саме через діяльність громадських об'єднань забезпечується реалізація демократичних цінностей, формування громадянської культури, підвищення рівня суспільної відповідальності та розвиток соціального партнерства.

Важливою передумовою результативної діяльності таких інституцій є налагодження конструктивної взаємодії та впливу громадянського суспільства і органів публічної влади, що ґрунтується на принципах відкритості, взаємної відповідальності, довіри та партнерства. Ця взаємодія є динамічним процесом, який постійно удосконалюється та набуває нових форм відповідно до соціально-політичних змін, потреб громадян і тенденцій демократичного розвитку держави.

1.2. Концептуальні основи дослідження взаємовідносин органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства

Дослідження взаємовідносин між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства є однією із центральних проблем сучасної політичної та правової науки. Характер, інтенсивність та якість цих взаємовідносин є визначальним полііндикатором рівня демократичності системи, ефективності публічного управління та ступеня реалізації принципу народовладдя в конкретному суспільно-політичному контексті.

Концептуальне осмислення механізмів, форм та інструментів взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади створює теоретико-методологічний фундамент для аналізу практичних аспектів впливу громадських інституцій на процеси формування та реалізації державної політики.

Актуальність концептуалізації взаємовідносини між публічною владою та громадянським суспільством детермінує кілька факторів. По-перше, глобальні трансформації моделей державного управління, пов'язані з переходом від традиційної ієрархічної бюрократії до мережевого управління, передбачають якісно нову роль недержавних акторів у процесі прийняття та імплементації публічних рішень. По-друге, криза репрезентативної демократії в багатьох країнах світу актуалізує пошук альтернативних механізмів легітимації влади та артикуляції суспільних інтересів, де громадянське суспільство виступає як посередник між індивідами та державою. По-третє, у контексті демократичного транзиту пострадянських держав, до яких належить Україна, формування ефективних моделей взаємодії влади та суспільства є важливим для успішної інституціоналізації демократичних практик та подолання авторитарної спадщини. По-четверте, європейська інтеграція України вимагає адаптації національних механізмів громадської участі до стандартів Європейського Союзу, що робить порівняльний аналіз моделей взаємовідносини особливо релевантним.

Аналіз концептуальних основ створює теоретичну рамку для подальшого емпіричного дослідження практики взаємодії громадянського суспільства та публічної влади в сучасній Україні, дозволяє визначити прогалини в існуючих теоретичних моделях та окреслити перспективи їх вдосконалення з урахуванням специфіки пострадянського контексту.

У сучасних умовах демократичної трансформації українського суспільства особливої актуальності набуває проблематика взаємовідносин органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. Ефективність цього процесу безпосередньо впливає на рівень демократизації управлінських відносин, відкритість державної влади та залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень.

У сучасній юридичній науці поняття «публічна влада» набуло широкого вжитку, однак єдиного підходу до його визначення досі не сформовано.

Додатковою складністю у теоретичному та практичному аспектах є те, що у чинному законодавстві України даний термін фактично не використовується.

Категорія «публічність» є предметом наукового осмислення у працях багатьох дослідників, які розглядають її як ключовий елемент взаємодії держави та суспільства. Так, Гегель Г. В. Ф. зазначав, що публічність виступає важливим інструментом реалізації державних інтересів, оскільки через неї забезпечується загальна обізнаність та відкритість суспільного життя [22, с. 351]. У свою чергу, Селіванов А. О. акцентує, що публічність є юридичним проявом присутності держави у сфері суспільних відносин, урегульованих позитивним правом, коли громадянин, сприймаючи Конституцію як Основний Закон, добровільно делегує державі частину своїх природних прав [89, с. 32].

Таким чином, поняття публічності у сучасному розумінні відображає взаємозалежність між державою та громадянином, засновану на принципах відкритості, правової легітимності та довіри до інститутів влади.

Термін «публічність» має латинське походження — від слова *publicus*, що у перекладі означає «громадський», «народний», «суспільний», «відкритий» [93, с. 560]. У тлумачному словнику української мови прикметник «публічний» трактується як *той, що відбувається у присутності публіки, людей; прилюдний* [94, с. 383].

Виходячи з етимологічного та лексичного змісту, можна зробити висновок, що у правовому дискурсі поняття *публічності* відображає механізм відкритості діяльності державних інституцій та інструмент забезпечення інформованості громадськості про процеси, які відбуваються у сфері публічного управління. Іншими словами, публічність у юридичному сенсі є засобом реалізації принципів прозорості, підзвітності та довіри між владою і суспільством.

У науковій літературі існують різноманітні підходи до розуміння ролі публічності у функціонуванні влади. Так, Куян І. А. наголошує, що «втрата публічності владою, її відчуження від суспільства призводить до послаблення

верховенства та незалежності державної влади, а в подальшому може зумовити кризу легітимності [45, с. 56].

Узагальнюючи наведені підходи, можна зробити висновок, що влада є фундаментальним елементом соціальної організації суспільства, без якого неможливе забезпечення його цілісності та стабільності. Однак публічна влада, на відміну від інших форм владних відносин, має особливе призначення – слугувати суспільним інтересам, діяти відкрито, прозоро та підзвітно громадянам. Її ефективне функціонування безпосередньо пов'язане з рівнем розвитку громадянського суспільства, яке виступає контрбалансом владних повноважень і гарантом демократичних принципів у державі. Таким чином, публічність влади є не лише атрибутом демократичного врядування, а й необхідною умовою підтримання легітимності, довіри та суспільного контролю в межах політико-правової системи.

У «Юридичній енциклопедії» поняття «публічна влада» трактується як суспільно-політична категорія, що охоплює систему народовладдя та основні форми здійснення влади – безпосереднє волевиявлення громадян через вибори та референдуми, а також державну владу (законодавчу, виконавчу та судову) і місцеве самоврядування [104, с. 196].

Етимологічно поняття «публічна влада» може бути інтерпретоване як влада, відкрита для суспільства та орієнтована на інтереси народу. Така влада передбачає прозорість прийняття рішень, підзвітність перед громадянами та функціонування на засадах загального блага, що відрізняє її від приватних чи корпоративних форм управління.

У науковій літературі спостерігається плюралізм підходів до визначення сутності публічної влади. Зокрема, Барабаш Ю. Г. розглядає політичну та державну владу як різновиди суспільної (публічної) влади, тобто такі, що є її структурними підсистемами, спрямованими на організацію суспільних процесів [6, с. 134]. Натомість інші науковці пропонують розширене трактування, згідно з яким

публічна влада існувала вже в межах родового суспільства, набуваючи первинних форм соціального контролю та колективного управління [97, с. 17].

На думку Мінаєвої М. І. публічна влада розглядається як інституційна система органів публічної влади та місцевого самоврядування, що функціонують в інтересах народу та від його імені, на підставі наданих повноважень і суспільного мандату довіри [57]. У свою чергу, Теплюк М. О., визначає, що публічна влада являє собою форму суспільної влади, яка здійснюється уповноваженими органами з метою реалізації інтересів підвладних суб'єктів [97, с. 8].

Як слушно зазначає Жаровська І., публічна влада має комплексний характер, оскільки охоплює широкий спектр владних повноважень, реалізованих у різних сферах життєдіяльності суспільства. Вона має право приймати рішення, обов'язкові для виконання всіма суб'єктами публічних відносин, незалежно від розмежування предметів відання чи компетенцій окремих органів публічної влади [25, с. 158]. Це свідчить про інтегративну природу публічної влади, яка поєднує державний і самоврядний елементи в єдиній системі публічного управління.

Ковальчук С. визначає поняття публічної влади як виду суспільно-політичної, суверенної, легітимної влади, в основу якої покладено публічний інтерес та безособовий характер, що виражається у системі суспільних, публічно-політичних, вольових відносин, які виникають між органами та посадовими особами держави (які наділені владними повноваженнями), фізичними і юридичними особами, що в своїй основній меті є суб'єктами громадянського суспільства (які делегують першим свої повноваження) на основі публічного права та закону [33, с. 5].

Проте дане визначення, на думку окремих науковців, яка видається нам досить слушною є суперечливим за змістом, зокрема щодо безособового характеру, оскільки якщо це так, то ми не можемо посилалися на певних суб'єктів.

Таким чином, аналіз наукових підходів дає підстави стверджувати, що концепт публічної влади є багатовимірним і динамічним. Його інтерпретація залежить від правової доктрини, політичного контексту та ступеня розвитку громадянського

суспільства. Незважаючи на різноманіття трактувань, у центрі поняття *публічної влади* перебуває ідея управління суспільними справами в інтересах громадян, що передбачає поєднання легітимності, підзвітності та відкритості.

У сучасних умовах демократичного розвитку публічна влада розглядається не лише як механізм організації державної діяльності, а й як інструмент взаємодії та взаємовідносин держави з громадянами, спрямований на реалізацію принципів народовладдя, забезпечення соціальної справедливості та ефективного врядування.

Система органів публічної влади є багаторівневою та поліфункціональною. Вона охоплює органи, що представляють народ та реалізують його волю у різних формах – від загальнодержавного до місцевого рівня. Формування цих органів, як правило, здійснюється шляхом демократичних процедур, зокрема виборів, що забезпечують легітимність влади та її підзвітність суспільству. До таких інституцій належать представницькі органи – Верховна Рада України, Президент України, органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти, уповноважені на виконання публічних функцій.

Кожен із зазначених органів створений для досягнення визначених стратегічних і програмних цілей, спрямованих на забезпечення національної безпеки, захист прав, свобод і законних інтересів громадян, а також на розв'язання соціально-економічних, культурних і гуманітарних завдань. Їх діяльність відображає сутність публічного управління як системи, зорієнтованої на служіння суспільству, а не на домінування над ним.

Отже, публічна влада постає результатом еволюційного розвитку соціальної влади, відображаючи процес інституціоналізації суспільних відносин і перетворення соціальної енергії громадянського співжиття у впорядкований механізм управління. Вона виконує роль посередника між суспільством і державою, забезпечуючи узгодження інтересів різних соціальних груп, врегулювання потенційних конфліктів та підтримання суспільної рівноваги через механізми діалогу, участі та взаємної відповідальності.

Водночас з метою уникнення термінологічної невизначеності та забезпечення концептуальної єдності у правозастосовній практиці виникає потреба в чіткому законодавчому визначенні поняття «публічна влада». Таке визначення має враховувати специфіку її функціонування, багатовимірність управлінських аспектів, а також органічну взаємодію між державними і недержавними суб'єктами у процесі здійснення публічного управління.

У цьому контексті публічну владу доцільно розглядати як інституціоналізовану та легалізовану форму соціальної влади, що реалізує артикульовані суспільні інтереси територіально організованого співтовариства. Вона спрямована на консолідацію цього співтовариства в єдину соціальну систему, функціонування якої відбувається відповідно до панівних у суспільстві цінностей і принципів. Публічна влада відображає баланс між державним примусом і суспільним консенсусом, поєднуючи правову легітимність із соціальною довірою, що забезпечує стабільність і розвиток демократичного устрою.

Доцільним видається й звернення до дослідження сутності публічного управління.

Поділяючи позицію Мельника Р., слід наголосити, що категорія «публічне управління» має складну й багатовимірну природу, що ускладнює формулювання її однозначного дефініційного змісту. Науковець слушно підкреслює, що ця категорія, радше, потребує описового підходу, ніж строгого термінологічного окреслення. У його трактуванні публічне управління становить різновид суспільно корисної діяльності, яку здійснює певне коло суб'єктів, серед яких важливе місце належить органам державної влади.

Значущою є теза дослідника про те, що владні повноваження не завжди реалізуються через застосування примусу. Часто влада функціонує за допомогою таких інструментів, як переконання, стимулювання, надання матеріальних чи фінансових ресурсів [55, с. 96]. Відтак, управлінський вплив, спрямований на досягнення бажаного стану суспільних відносин або спонукання до певної

поведінки (чи утримання від неї), може здійснюватися і без примусового компонента.

Варто зазначити, що саме публічне управління, на відміну від державного управління у вузькому значенні, має потенціал ширшого застосування позапримусових механізмів, що забезпечує його демократичний та партнерський характер. Водночас слушною видається і заувага щодо недоцільності штучного розширення змісту публічного управління за рахунок внутрішньоорганізаційної діяльності органів виконавчої влади. Публічне управління проявляється передусім у зовнішніх відносинах органів виконавчої влади – як з іншими суб'єктами публічної влади, так і з приватними особами, оскільки саме в цих взаємозв'язках реалізується його суспільно значущий, публічний характер [1, с. 39].

Задихайло О.А. зазначає, що змістовне наповнення категорій «державне управління» та «публічне управління» засвідчує, що вони становлять взаємопов'язані елементи загальної системи управління, співвідносячись між собою як цілісне поняття та його структурні складові. Попри наявність певних спільних рис, кожна з цих категорій має власні функціональні особливості, що унеможлиблює їхнє ототожнення та вимагає чіткого теоретичного розмежування.

Публічне управління виступає найбільш широкою за суб'єктним складом категорією, оскільки охоплює діяльність як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та інших суб'єктів, залучених до реалізації суспільно значущих цілей. Його визначальною рисою є інтеграція суспільства у процеси формування, реалізації та контролю діяльності всіх органів публічної влади, що забезпечує демократичність та відкритість управлінських процесів. Державне управління вирізняється домінуванням державно-владного впливу, спрямованого на регулювання суспільних відносин шляхом застосування правових, організаційних та примусових механізмів [27, с. 47].

Становлення ефективної системи публічного управління в Україні передбачає необхідність узгодженого функціонування всіх її складових, що потребує розроблення єдиного понятійного апарату та його нормативного закріплення. Важливим є визначення чітких повноважень усіх суб'єктів управлінського процесу, а також упровадження сучасних управлінських технологій і методів, орієнтованих на підвищення якості публічних послуг та відповідність діяльності органів влади міжнародним стандартам. Такий підхід сприятиме формуванню дієвої, відкритої та орієнтованої на потреби громадян системи публічного управління.

Після здійсненого аналізу понять «громадянське суспільство» та «публічна влада» логічним є перехід до розгляду особливостей їх взаємодії як ключового чинника демократичного розвитку держави. Взаємовідносини між цими двома феноменами мають системний характер і визначають рівень інституційної зрілості суспільства, ефективність управлінських процесів та ступінь реалізації принципу народовладдя.

У сучасних умовах існування держави неможливе без сформованого та дієздатного громадянського суспільства, так само як громадянське суспільство не може повноцінно функціонувати поза межами правової та організаційної структури держави. Як слушно зазначає Мацюк А.Р., «громадянське суспільство є основою держави та середовищем, у якому вона функціонує. Взаємозв'язки між ними взаємні, проте визначальним є вплив саме громадянського суспільства, адже воно створює державу, формує її інституції та спрямовує її діяльність» [53, с. 29].

Отже, аналіз взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади є необхідною умовою розуміння механізмів демократичного врядування, а також чинників, що визначають баланс між владними структурами та суспільством. У цьому контексті важливо визначити основні принципи, які формують основу цієї взаємодії в сучасних умовах українського державотворення, адже різні дослідники пропонують власні підходи до їх трактування, виходячи з теоретичних засад, історичних передумов та практики публічного управління.

У процесі становлення та розвитку громадянського суспільства система управління суспільними справами поступово набуває дедалі більш виразного публічного характеру, що зумовлює активне залучення широких соціальних груп, індивідів, громадських об'єднань, органів самоорганізації населення та інших недержавних інститутів. За умов утвердження демократичних принципів та достатнього рівня інституційної зрілості громадянського суспільства відбувається суттєва трансформація характеру державного управління, яке фактично еволюціонує у систему публічного врядування та перебуває в тісній залежності від суспільних запитів, потреб і контролю.

У такому контексті поняття «публічна влада» та «публічне управління» набувають комплексного змісту, що охоплює як діяльність органів державної влади у вузькому сенсі, так і механізми громадського самоврядування, які забезпечують реалізацію колективних інтересів. Така інтеграція обумовлена єдністю суспільно значущих цілей, завдань та інтересів, що потребують узгоджених зусиль державних інституцій і громадськості для їх ефективного вирішення. Крім того, сама природа управлінської діяльності передбачає постійний діалог, взаємодію та спільну відповідальність обох сторін за формування та реалізацію публічної політики [16, с. 146].

У сучасних умовах, особливо в період глибоких соціально-політичних трансформацій та викликів, ця взаємозалежність між державою і громадянським суспільством стає визначальним чинником підвищення легітимності влади, забезпечення стійкості управлінських процесів та розвитку демократичної культури участі. Саме тому публічне управління дедалі більше розглядається як спільна діяльність держави й громадськості, зорієнтована на досягнення суспільного блага та ефективне вирішення публічних проблем.

На думку Савчина М.В., ступінь втручання держави у діяльність інститутів громадянського суспільства має розглядатися як необхідна та виправдана міра, що повинна відповідати загальному суспільному інтересу та дотримуватися принципу

пропорційності, з урахуванням балансу між приватними та публічними інтересами [87, с. 120]. Такий підхід забезпечує гармонійне співіснування державних і недержавних суб'єктів у межах демократичної системи врядування.

Оніщенко Н. М. наголошує на потребі адаптації стратегії реформування українського суспільства до сучасних соціально-політичних трансформацій, що передбачає збалансовану взаємодію між державними структурами та інститутами громадянського суспільства [64, с. 18]. Відповідно, взаємодія має ґрунтуватися на партнерських засадах, орієнтованих на співпрацю, а не на адміністративне підпорядкування.

У цьому контексті Любченко П. М. підкреслює, що основним принципом у відносинах держави з громадянським суспільством має бути політика підтримки, а не контролю, адже саме підтримка ініціатив громадян сприяє зміцненню демократії та розвитку інститутів публічного управління [50, с. 119].

Бостан С. К., у свою чергу, акцентує увагу на впливі громадянського суспільства на форму правління та сутність державності, який реалізується через принципи демонополізації, деконцентрації та децентралізації державної влади [8, с. 35]. Такі принципи забезпечують розподіл владних повноважень, підвищують ефективність управління та створюють умови для участі громадян у прийнятті політичних рішень.

Варто зазначити, що принципи взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади отримали міжнародне нормативне закріплення у Кодексі кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухваленому Радою Європи [34]. Відповідно до цього документа, основними засадами ефективної взаємодії визнаються принципи участі, довіри, підзвітності, транспарентності та незалежності, які відображають стандарти демократичного врядування та забезпечують реальну участь громадськості у формуванні та реалізації політики.

Принцип участі передбачає активне залучення неурядових організацій, їх членів та громадян до процесів обговорення, формування й поширення суспільно значущих ідей, що сприяє підвищенню якості управлінських рішень, їх обґрунтованості та довготривалої ефективності. Реалізація цього принципу можлива за умови забезпечення відкритого, інклюзивного та доступного механізму участі, який функціонує на основі чітко визначених, узгоджених і зрозумілих процедур.

Принцип довіри акцентує увагу на необхідності формування партнерських відносин між різними суб'єктами та секторами суспільства, що базуються на чесності, взаємній повазі та надійності. Взаємна довіра виступає фундаментальною передумовою ефективної співпраці між громадянським суспільством і публічною владою, оскільки забезпечує сталість діалогу, передбачуваність дій сторін і легітимність управлінських рішень.

Принципи підзвітності та транспарентності вимагають відкритості, відповідальності та зрозумілості діяльності на всіх рівнях публічного управління. Вони передбачають, що як неурядові організації, так і органи публічної та місцевої влади повинні здійснювати свою діяльність у спосіб, який забезпечує доступ громадськості до інформації, можливість контролю за ухваленням рішень і оцінку результатів їх виконання. Така практика підвищує довіру до владних інституцій і зміцнює демократичні засади врядування.

Принцип незалежності означає, що неурядові організації мають право самостійно визначати свої цілі, напрями діяльності, внутрішню структуру та механізми прийняття рішень, зберігаючи автономію у взаємодії з органами публічної влади. Співпраця між цими суб'єктами повинна здійснюватися на засадах рівності, добровільності та взаємної поваги, без втручання держави у внутрішні справи громадських об'єднань.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що зазначені принципи – участі, довіри, підзвітності, транспарентності та незалежності – становлять

концептуальну основу ефективної взаємодії між громадянським суспільством і органами публічної влади. Вони визначають не лише формальні рамки співпраці, а й її змістовне наповнення, спрямоване на досягнення суспільного консенсусу, зміцнення демократичних інститутів і забезпечення відкритості державного управління.

Дотримання цих принципів сприяє формуванню довіри громадян до влади, підвищує легітимність державних рішень і забезпечує реальну участь суспільства у процесах вироблення та реалізації публічної політики. Таким чином, принципова взаємодія між владою та громадянським суспільством на основі партнерства, взаємної відповідальності та прозорості є невід'ємною умовою становлення правової, демократичної та соціально орієнтованої держави в Україні.

Сучасна практика публічного управління у демократичних державах свідчить про наявність правових і організаційних механізмів громадської участі, які надають інститутам громадянського суспільства реальний статус повноправних суб'єктів взаємодії з публічною владою. Саме через такі механізми – громадські консультації, партнерства, експертну участь, публічний контроль – забезпечується ефективний вплив громадян на процеси формування та реалізації державної політики [98, с. 121].

Більше того, інститути громадянського суспільства та органи публічної влади є взаємозалежними складовими єдиної демократичної системи, необхідними для існування правової держави. Адже держава, позбавлена активного громадянського середовища, втрачає здатність до саморегуляції, а рівень інституційної взаємодії між публічною владою та громадським сектором безпосередньо визначає якість, прозорість і своєчасність реалізації функцій правової держави.

Таким чином, у сучасному контексті демократичного врядування взаємовідносин між органами публічної влади та громадянським суспільством виступає ключовим чинником формування ефективної, підзвітної та соціально орієнтованої державної політики.

Для України, що перебуває в процесі демократичної трансформації та європейської інтеграції, осмислення концептуальних основ взаємовідносини між владою та громадянським суспільством має як теоретичне, так і практичне значення. Це створює фундамент для критичного аналізу існуючих практик, виявлення дисфункцій та розробки рекомендацій щодо вдосконалення механізмів взаємодії, що сприяє консолідації демократії та підвищенню якості публічного управління.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВПЛИВУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

2.1. Основні механізми впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади

Механізми впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади становлять критично важливий компонент функціонування демократичних політичних систем, визначаючи практичні способи реалізації народовладдя, забезпечення підзвітності влади та артикуляції суспільних інтересів у процесах формування та імплементації публічної політики. Якщо концептуальні основи взаємовідносин між органами публічної влади та громадянським суспільством формують теоретичну рамку розуміння цих відносин, то механізми впливу репрезентують їхній операційний вимір – конкретні інституційні структури, процедури, інструменти та практики, через які громадські інституції здатні впливати на прийняття політичних рішень, контролювати діяльність владних органів та захищати права і свободи громадян.

Категорія «механізм впливу» в контексті взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади може бути концептуалізована як системна сукупність взаємопов'язаних елементів – нормативно-правових регуляторів, інституційних структур, процесуальних алгоритмів, ресурсних можливостей та комунікативних каналів, – що в їхній інтеграції забезпечують трансмісію суспільних інтересів, вимог та позицій у сферу державного управління і детермінують зміни в діяльності органів публічної влади. Ця дефініція підкреслює не лише структурну складність механізмів, але й їхню процесуальну та результативну природу: механізм не просто існує як формальна інституція, але функціонує як динамічна система, що трансформує громадську активність у політичні наслідки.

Актуальність систематичного дослідження механізмів впливу зумовлена кількома факторами теоретичного та практичного характеру. По-перше, трансформація парадигми публічного управління від традиційної веберівської бюрократичної моделі до концепції governance (належного врядування) передбачає якісно нову роль громадянського суспільства не просто як об'єкта державної політики чи зовнішнього критика, але як активного учасника процесів формування, імплементації та оцінювання публічної політики. Це вимагає розробки та інституціоналізації ефективних механізмів, що забезпечують реальну, а не декларативну участь громадськості в управлінні суспільними справами. По-друге, криза довіри до традиційних інститутів представницької демократії – політичних партій та парламентів – у багатьох країнах світу актуалізує розвиток механізмів безпосередньої та деліберативної демократії, де громадянське суспільство виступає як альтернативний канал артикуляції суспільних інтересів. По-третє, для країн з перехідними та гібридними режимами, включаючи Україну, формування дієвих механізмів громадського впливу є критичною умовою демократичної консолідації, подолання корупції, забезпечення верховенства права та євроінтеграції.

Теоретико-методологічне дослідження механізмів впливу потребує інтеграції здобутків різних дисциплінарних традицій. Інституційний аналіз фокусується на формальних структурах та правилах, що визначають можливості та обмеження громадського впливу. Теорія раціонального вибору досліджує стратегії акторів, їхні преференції та розрахунки ефективності різних тактик впливу. Соціологічні підходи акцентують увагу на ресурсній базі організацій, мобілізаційних структурах, соціальному капіталі як передумовах ефективного впливу. Комунікативні теорії аналізують дискурсивні практики, фреймінг, символічну політику як механізми конструювання та легітимації вимог. Компаративна політологія надає емпіричний матеріал про різноманітність механізмів у різних політичних системах та контекстах, дозволяючи виявити закономірності та специфіки їхнього функціонування.

Критично важливим є розмежування понять «механізм», «форма» та «метод» впливу, які часто використовуються як синоніми, але мають відмінне аналітичне навантаження. Механізм впливу в цьому дослідженні розглядається як найбільш загальна категорія, що охоплює системну сукупність інституційних, процедурних та інструментальних компонентів, які забезпечують можливість впливу. Форми впливу репрезентують конкретні конфігурації та зовнішні прояви взаємодії між громадянським суспільством та владою. Методи впливу являють собою специфічні прийоми, технології та засоби, що застосовуються в межах певних форм для досягнення конкретних цілей – від підготовки аналітичних документів до організації масових акцій. Така триступенева концептуалізація дозволяє здійснити структурований аналіз різних рівнів та вимірів громадського впливу.

Систематизація механізмів впливу може здійснюватися за різними критеріями. За *ступенем інституціоналізації* виокремлюють формальні механізми, закріплені в законодавстві та регламентовані процедурами (громадські ради, консультації), та неформальні практики, що склалися поза офіційними інституційними рамками (особисті контакти, медійний тиск, використання міжнародних майданчиків). За *характером взаємодії* розрізняють кооперативні механізми, що передбачають партнерство (спільні робочі групи, державно-громадське партнерство), конфронтаційні, засновані на тиску та протистоянні (протести, страйки, бойкоти), та контрольні, спрямовані на моніторинг і притягнення до відповідальності (громадські розслідування, судові позови, використання процедур доступу до інформації). За *функціональним призначенням* виділяють механізми артикуляції інтересів, агрегації вимог, впливу на формування політики, контролю за імплементацією та притягнення до відповідальності.

Громадські ради.

Громадські ради при органах публічної влади становлять одну з найбільш розвинених форм інституціолізованої взаємодії між громадянським суспільством та державними інституціями в Україні, репрезентуючи модель консультативно-

дорадчої демократії, де представники організацій громадянського суспільства систематично залучаються до процесів формування та реалізації державної політики [47, с. 80].

На переконання дослідника Крупника А., громадські ради виступають одним із найбільш дієвих інструментів демократизації у контексті сучасної трансформації української суспільно-політичної системи. Вчений підкреслює, що цей інститут, з одного боку, сприяє впорядкуванню взаємовідносин між органами публічної влади та громадськістю, забезпечуючи їх системність і прозорість, а з іншого – завдяки високому рівню автономності та гнучкості, створює умови для постійного вдосконалення форм і механізмів співпраці між владними структурами та інститутами громадянського суспільства [43].

Нормативно-правова основа функціонування громадських рад закріплена в Постанові Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 року № 996 (зі змінами та доповненнями), яка встановлює уніфіковані стандарти для діяльності рад при всіх центральних і місцевих органах виконавчої влади. Ця нормативна база інкорпорує принципи Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті та відображає зобов'язання України з імплементації європейських стандартів належного врядування [73].

Телеологічна спрямованість інституту громадських рад полягає у забезпеченні постійного діалогу між органами виконавчої влади та громадськістю, здійсненні громадського контролю за діяльністю державних інституцій, врахуванні громадської думки під час розробки нормативно-правових актів і програмних документів, підвищенні рівня довіри громадян до влади через транспарентність та інклюзивність процесів прийняття рішень. Громадські ради функціонують як медіатор між дифузними суспільними інтересами та централізованою державною

владою, трансформуючи розпорошені громадські вимоги в артикульовані позиції, придатні для інкорпорації в політичний процес [91].

Механізми взаємодії з органами публічної влади передбачають право ради отримувати інформацію, необхідну для виконання покладених завдань, вносити пропозиції щодо вдосконалення діяльності органу влади, брати участь у підготовці нормативно-правових актів через включення представників до робочих груп. Керівництво органу виконавчої влади зобов'язане розглядати звернення та рекомендації громадської ради і надавати обґрунтовані відповіді щодо їх врахування або неврахування.

Успішні практики демонструють громадські ради, що працюють у режимі партнерської взаємодії з відкритими до діалогу органами публічної влади. Громадська рада при Міністерстві юстиції України активно долучалася до розробки законодавчих реформ у сфері судоустрою, виконання рішень, нотаріату. Громадська рада при Міністерстві соціальної політики України вплинула на формування програм соціальної підтримки вразливих груп, реформування системи надання соціальних послуг. Громадська рада при Національному агентстві з питань запобігання корупції здійснює незалежний моніторинг дотримання антикорупційного законодавства та розгляду електронних декларацій [40, с. 89].

Щодо перспектив то інститут громадських рад в Україні за своєю структурою та функціями є близьким до консультативних органів у країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина), проте поступається за рівнем інституціоналізації та впливовості аналогічним структурам у Скандинавських країнах, де консультативні ради мають більш сильні повноваження і їхні висновки обов'язково враховуються при підготовці законодавчих актів. Досвід Нідерландів та Бельгії демонструє модель соціо-економічних рад з розширеними компетенціями, включаючи обов'язкове узгодження певних категорій рішень.

Таким чином, громадські ради можуть розглядатися як ключовий елемент розвитку публічно-громадського партнерства, який сприяє підвищенню

ефективності державного управління та зміцненню демократичних засад функціонування суспільства.

Консультації з громадськістю.

Механізм консультацій з громадськістю репрезентує інституціоналізовану процедуру залучення громадян та їхніх організацій до процесів нормотворення через надання можливості коментувати проекти нормативно-правових актів, висловлювати зауваження, пропонувати альтернативні формулювання та вимагати обґрунтованого розгляду наданих пропозицій. Цей механізм відображає принципи деліберативної демократії та належного врядування, згідно з якими легітимність правових норм підвищується через інклюзивність процесу їхнього формування.

На сучаснограму етапі в Україні чинним є Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики». Зазначений нормативно-правовий акт визначає основні принципи, вимоги та процедури організації консультацій з громадськістю, що проводяться органами виконавчої влади у процесі формування та реалізації державної політики [77].

Відповідно до положень Порядку, консультації з громадськістю мають на меті забезпечення участі громадян у процесі управління державними справами, розширення їхнього доступу до інформації про діяльність органів публічної влади, а також підвищення рівня відкритості, прозорості та підзвітності цих органів перед суспільством. Проведення консультацій розглядається як механізм налагодження системного діалогу між владою та громадськістю, спрямований на підвищення якості підготовки управлінських рішень з урахуванням громадської думки, а також на створення умов для залучення громадян до розроблення проектів нормативно-правових актів і державних рішень [14, с. 41].

Крім того, Порядок визначає, що консультації проводяться з питань, які стосуються суспільно-економічного розвитку держави, реалізації та захисту прав і свобод громадян, задоволення їхніх політичних, соціальних, економічних, культурних та інших потреб. Результати проведених консультацій мають враховуватися органами публічної влади під час прийняття остаточних рішень або використовуватися у подальшій роботі з метою удосконалення процесів державного управління [58, с. 154].

Інноваційні практики включають використання спеціалізованих платформ для консультацій (наприклад, e-Consultation у Естонії, Moja Država у Хорватії), де громадяни можуть коментувати конкретні статті проекту, голосувати за пропозиції інших користувачів, відстежувати статус розгляду своїх коментарів. В Україні окремі органи влади експериментують з використанням Google Docs або спеціальних розділів на урядовому порталі для структурованого збору коментарів [54].

Перспектива механізму консультацій в Україні за формальними параметрами відповідає європейським стандартам, проте поступається за якістю імплементації. У країнах-членах ЄС консультації є невід'ємною частиною регуляторного циклу, а в деяких юрисдикціях (Нідерланди, Данія, Швеція) існують спеціалізовані інституції, що координують та моніторять якість консультаційних процесів.

Громадська експертиза.

Громадська експертиза становить високоспеціалізований механізм впливу, що передбачає професійний аналіз та оцінювання проектів нормативно-правових актів, державних програм, стратегічних документів або діяльності органів публічної влади організаціями громадянського суспільства, які володіють необхідною фаховою компетентністю. Цей механізм відрізняється від загальних консультацій з громадськістю більшим ступенем технічної складності, методологічної ригорозності та експертної обґрунтованості висновків [59, с. 559].

Нормативно-правовий фундамент громадської експертизи в Україні закладено Постановою Кабінету Міністрів України № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» від 5 листопада 2008 року, яка визначає процедурні аспекти, права та обов'язки суб'єктів експертизи, механізми взаємодії з органами влади [72]. Додатково окремі види експертизи регулюються спеціальними нормативними актами: антикорупційна експертиза – Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», регуляторна експертиза – Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», гендерна експертиза – Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Шляхи вдосконалення механізму громадської експертизи включають: запровадження державного фінансування якісної незалежної експертизи через конкурсні механізми; встановлення обов'язковості розгляду експертних висновків авторитетних організацій на засіданнях профільних комітетів парламенту; створення реєстру акредитованих експертних організацій з доступом до розширеної інформації; розробка стандартів якості громадської експертизи та методологічних посібників; запровадження інституту публічних слухань за результатами експертизи резонансних законопроектів.

Грантові та програмні механізми підтримки посідають важливе місце у системі взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства у сфері захисту прав людини. Одним із ключових інструментів такої взаємодії є надання державної та донорської фінансової підтримки правозахисним ініціативам шляхом реалізації державних грантових програм, конкурсів проєктів, програм співфінансування та інституційної підтримки. В Україні координацію відповідних заходів здійснюють, зокрема, Національний фонд досліджень України, Міністерство юстиції України, Міністерство соціальної політики України, а також низка міжнародних донорських організацій та партнерських фондів.

Зазначені механізми відіграють не лише роль каталізатора для реалізації конкретних правозахисних проєктів, але й сприяють посиленню інституційної та організаційної спроможності громадських об'єднань. Завдяки грантовому фінансуванню правозахисні організації отримують можливість розширювати спектр діяльності, підвищувати професійний рівень працівників, впроваджувати інноваційні практики у сфері моніторингу, адвокації та правової просвіти. Окрім того, програмна підтримка стимулює розвиток партнерств між громадським сектором, науковими установами, органами влади та міжнародними інституціями, що підвищує загальну ефективність правозахисної політики держави [7, с. 789].

Таким чином, грантові та програмні інструменти не лише забезпечують ресурсне підґрунтя для діяльності правозахисних інституцій, але й формують сприятливі умови для розвитку сталих механізмів взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади у контексті зміцнення демократичних інститутів та верховенства права.

Ефективність механізмів впливу детермінується множиною факторів, що діють на різних рівнях аналізу. На макрорівні це тип політичного режиму, конституційний дизайн, електоральна система, традиції політичної культури. На мезорівні – інституційна архітектура взаємодії, якість законодавства, наявність ресурсів та організаційна спроможність громадянського суспільства, відкритість влади до діалогу. На мікрорівні – стратегії конкретних акторів, якість комунікації, вміння використовувати наявні можливості, ситуативні фактори (вікно можливостей, медійна увага, політична кон'юнктура) [3].

Особливої уваги заслуговує проблема вимірювання ефективності механізмів впливу. Це методологічно складне завдання, оскільки вплив може проявлятися на різних рівнях – від зміни конкретного адміністративного рішення до трансформації політичного дискурсу, від включення питання в політичний порядок денний до зміни законодавства чи практик імплементації. Крім того, причинно-наслідкові зв'язки часто є непрямими та опосередкованими: зміна в політиці може бути

результатом взаємодії багатьох факторів, серед яких громадський вплив є лише одним з елементів. Це актуалізує необхідність використання комплексних методологій оцінювання, що поєднують кількісні та якісні методи, аналіз процесу та порівняльні дослідження.

Дослідження механізмів впливу громадянського суспільства на органи публічної влади має не лише академічне, але й практичне значення. Воно надає інструментарій для оцінювання демократичності політичної системи, виявлення інституційних прогалин, розробки пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практик взаємодії. Для організацій громадянського суспільства таке дослідження може слугувати своєрідним путівником у виборі оптимальних стратегій та тактик впливу залежно від контексту, ресурсів та цілей. Для органів публічної влади – підставою для більшої відкритості до діалогу та вдосконалення механізмів залучення громадськості. Для міжнародних партнерів – основою для цілеспрямованої підтримки розвитку громадянського суспільства та демократичних інституцій в Україні.

2.2. Форми та методи впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади

Сучасний етап розвитку України характеризується утвердженням демократичних принципів державного управління, що передбачає активну участь громадян у процесах прийняття рішень, контролю за діяльністю влади та формуванні політики на різних рівнях. У цьому контексті громадянське суспільство постає як ключовий інститут, який забезпечує зв'язок між владними структурами та громадянами, сприяючи підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності публічного управління.

Розвиток громадянського суспільства в Україні відбувається в умовах трансформаційних процесів, що супроводжуються пошуком оптимальних форм

взаємодії між інститутами громадськості та органами публічної влади. Саме форми та методи впливу громадянського суспільства виступають важливими інструментами реалізації демократичних цінностей, оскільки вони забезпечують участь громадян у виробленні державної політики, здійсненні громадського контролю та прийнятті управлінських рішень.

Для України, що перебуває на етапі демократичної консолідації після Революції Гідності та в процесі євроінтеграції, питання формування дієвих механізмів взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади набуває особливої актуальності. Конституція України проголошує народ єдиним джерелом влади, а народовладдя здійснюється як через представницькі інституції, так і безпосередньо. Реалізація цього конституційного принципу вимагає розвинутої системи форм і методів, що дозволяють громадянам та їхнім організаціям реально впливати на процеси прийняття рішень, контролювати виконання законів, ініціювати зміни в політиці.

Практика останнього десятиліття демонструє зростання інституціоналізації громадської участі в Україні: створено громадські ради при органах виконавчої влади, запроваджено електронні петиції, механізми громадської експертизи, партисипаторне бюджетування, розширено доступ до публічної інформації. Водночас емпіричні дослідження та моніторинги свідчать про суттєвий розрив між формальним закріпленням механізмів участі та їхньою реальною ефективністю. Значна частина інституційних форм взаємодії функціонує формально, не забезпечуючи реального впливу громадськості на владні рішення. Органи публічної влади часто демонструють резистентність до громадського контролю, обмежують доступ до інформації, ігнорують рекомендації громадських організацій.

У цьому контексті науковий аналіз форм і методів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади є актуальним з кількох причин. По-перше, необхідно систематизувати різноманітні практики впливу, які склалися в Україні та світі, виявити їхні специфічні характеристики, функціональне

призначення, умови ефективності. По-друге, важливо оцінити результативність існуючих механізмів, ідентифікувати інституційні та організаційні бар'єри, що обмежують вплив громадянського суспільства. По-третє, необхідно сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення системи форм і методів впливу з урахуванням європейських стандартів та кращих міжнародних практик.

У науковій літературі досить поширеними є різноманітні класифікації форм і моделей взаємодії між громадянським суспільством та державою. На думку Онуфрієнко О., значна частина таких класифікацій базується на концепції взаємного протистояння та одночасної взаємозалежності між цими суб'єктами. Дослідники акцентують увагу на еволюційному характері даної взаємодії, підкреслюючи, що її зміст і форми змінюються відповідно до соціально-політичних умов, рівня демократизації та розвитку громадянської активності. Аналіз сучасних тенденцій у цій сфері є необхідним для глибшого розуміння трансформацій суспільства та визначення ефективних механізмів співпраці між державними інституціями й інститутами громадянського суспільства [65].

Ситник П. у своїх наукових дослідженнях виокремлює чотири основні форми взаємодії між громадянським суспільством і державою, які відображають різні рівні узгодженості інтересів та ступінь демократичного розвитку політичної системи.

Перша форма характеризується як ідеальна модель партнерства, у межах якої інтереси держави та громадянського суспільства збігаються, а взаємодія спрямована на задоволення суспільних потреб, забезпечення прав і свобод громадян та досягнення спільного блага.

Друга форма передбачає певну дистанційованість і навіть протистояння між державними структурами та інститутами громадянського суспільства. Такий тип взаємовідносин притаманний більшості відкритих і демократичних суспільств, де громадяни відіграють активну роль у контролі за владою, водночас залишаючись автономними від неї.

Третя форма описує асиметричну модель взаємодії, у якій держава поглинає громадянське суспільство, використовуючи його ресурси й інституції для реалізації власних політичних або адміністративних цілей без належного врахування інтересів громадян.

Четверта форма є найбільш деструктивною, оскільки передбачає повне підпорядкування громадянського суспільства державній владі. У такому випадку держава втрачає свій публічний характер, перетворюючись на інструмент задоволення вузькоособистих або корпоративних інтересів, що неминуче призводить до кризи легітимності, занепаду громадянської активності та руйнування суспільної єдності [90, с. 59].

Таким чином, взаємовідносини між громадянським суспільством і державою можуть проявлятися у широкому спектрі моделей – від партнерського співробітництва до авторитарного домінування, а характер цієї взаємодії виступає індикатором рівня демократичності, політичної культури та ефективності механізмів публічного управління у конкретному суспільстві.

Необхідність ефективного впливу та взаємодії між інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади зумовлюється тим, що навіть у розвинених демократичних державах державні інституції не здатні повною мірою охопити та репрезентувати все розмаїття суспільних інтересів. У цьому контексті саме громадянське суспільство, представлене через громадські об'єднання, політичні партії, рухи, професійні асоціації та інші соціальні структури, виступає активним посередником між громадянами та владою, забезпечуючи виявлення суспільних потреб, формування запитів та ініціювання необхідних змін у сфері публічної політики та правового регулювання.

Демократична, правова держава може реалізовувати лише ті функції, які визначені суспільством, тобто такими, що відповідають загальному інтересу. Відтак, ефективний взаємозв'язок між державою та громадянським суспільством неможливий без збереження автономності останнього, адже саме незалежність

громадських інститутів гарантує об'єктивність, відкритість і результативність їх впливу на процеси публічного управління.

У межах такого підходу держава має виконувати координуючу та сприяючу функцію, створюючи умови для діалогу й партнерства, однак не повинна підміняти чи обмежувати діяльність громадянського суспільства. Водночас, інститути громадянського суспільства повинні володіти чітко визначеним політико-правовим статусом, який гарантує їх автономію, незалежність від адміністративного впливу та забезпечує законні механізми участі у виробленні та реалізації державної політики [35].

Таким чином, вплив та взаємодія громадянського суспільства та публічної влади є не лише ознакою зрілої демократії, а й необхідною умовою стабільного функціонування правової держави, у якій влада сприймається не як інструмент домінування, а як механізм служіння суспільним інтересам.

Механізм взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади доцільно розглядати як цілісну систему форм, інструментів, процедур та нормативно-правових засад, які забезпечують інституціоналізовану участь громадян і їхніх об'єднань у процесах формування, реалізації, моніторингу та оцінювання державної політики. Такий механізм виступає ключовим елементом функціонування демократичної правової держави, адже сприяє підвищенню прозорості, підзвітності влади та залученню суспільства до ухвалення управлінських рішень.

До основних форм впливу громадянського суспільства на органи публічної влади потрібно віднести.

Нормативно-правове забезпечення, що становить правову основу впливу та взаємодії між громадянським суспільством та органами публічної влади. Воно визначає правила, процедури та межі участі громадськості в ухваленні політичних і управлінських рішень, закріплюючи принципи відкритості, прозорості, субсидіарності та партнерства між державою і суспільством.

Інституційні форми співпраці між громадянським суспільством та органами публічної влади, які передбачають функціонування офіційно визнаних каналів комунікації та представництва громадських інтересів. Однією з найпоширеніших організаційних форм є громадські ради при органах виконавчої влади, які виступають дорадчо-консультативними платформами для підготовки рекомендацій, пропозицій і проведення оцінки державної політики. Їхня діяльність спрямована на забезпечення врахування громадської думки, підвищення прозорості діяльності органів влади та формування довіри між владними структурами й суспільством [9, с. 81].

Консультаційно-комунікаційні форми впливу можна поділити на традиційні форми (публічні слухання, круглі столи, громадські обговорення), так і цифрові інструменти електронної демократії (електронні петиції, онлайн-опитування, інтерактивні платформи громадської участі). Використання таких засобів сприяє розширенню можливостей громадян впливати на процеси державного управління, формує культуру участі та створює умови для оперативного зворотного зв'язку між владою та суспільством [28, с. 69].

Форми впливу та взаємодії органів публічної влади з громадянами, відповідно до чинного нормативно-правового регулювання, умовно поділяються на безпосередні та опосередковані. До безпосередніх форм належать такі інструменти участі громадськості, як публічні громадські обговорення та електронні консультації, що передбачають активне залучення громадян до процесів формування та реалізації державної політики. Натомість опосередковані форми взаємодії охоплюють вивчення громадської думки, проведення соціологічних досліджень, моніторинг громадських настроїв і зворотного зв'язку від цільових груп населення, що дозволяє органам влади враховувати інтереси громадян під час ухвалення управлінських рішень [85, с. 113].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3

листопада 2010 року № 996, публічне громадське обговорення передбачає організацію та проведення таких форм комунікації, як: громадські слухання, зустрічі з представниками громадськості, конференції, семінари, форуми, «круглі столи», збори, діяльність громадських приймалень, а також теле- та радіодебати, публічні дискусії, діалоги, інтерв'ю, інтернет-конференції, електронні консультації, «гарячі лінії» та інші сучасні інтерактивні форми спілкування [77].

Зазначені інструменти відіграють суттєву роль у забезпеченні відкритості, прозорості та підзвітності органів публічної влади, створюючи умови для реалізації конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами. Вони не лише сприяють формуванню зворотного зв'язку між владою та суспільством, але й підвищують ефективність державної політики через урахування громадської думки, формування суспільного консенсусу та зміцнення довіри громадян до інститутів влади.

У сучасних умовах цифрової трансформації особливого значення набувають електронні консультації та інтернет-комунікації, які забезпечують ширше залучення громадян до процесів публічного управління, підвищують рівень інклюзивності та оперативності взаємодії, а також сприяють розвитку електронної демократії в Україні.

Вивчення громадської думки виступає важливим інструментом забезпечення зворотного зв'язку між органами публічної влади та громадськістю, що сприяє підвищенню якості управлінських рішень і зміцненню демократичних засад державного управління. Зазначений процес реалізується через комплекс взаємопов'язаних методів, серед яких – проведення соціологічних досліджень і спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, організація фокус-групових дискусій). Важливою складовою є також створення спеціальних тематичних рубрик у друкованих та електронних засобах масової інформації, що сприяє оперативному відображенню суспільних настроїв і позицій різних соціальних груп.

Крім того, значну аналітичну цінність має експрес-аналіз коментарів, відгуків, інтерв'ю та інших публікацій у медіапросторі (пресі, на радіо, телебаченні, інтернет-платформах), що дає змогу ідентифікувати тенденції громадських оцінок і пріоритетів. До ефективних форм роботи належить також систематичне опрацювання звернень громадян, узагальнення висловлених у них пропозицій і зауважень, а також аналіз інформації, отриманої через спеціальні комунікаційні канали, зокрема електронні скриньки та онлайн-форми зворотного зв'язку.

Окремої уваги заслуговує єдиний вебпортал органів виконавчої влади України – «Урядовий портал», який виконує функцію централізованого комунікаційного майданчика між державою та громадянами. На цьому ресурсі систематизовано відображено інформацію про діяльність органів влади, подання звернень і запитів, а також організацію громадського обговорення проєктів нормативно-правових актів. Ефективне функціонування подібних електронних платформ можна розглядати як один із ключових етапів у розвитку електронного урядування, що забезпечує відкритість, прозорість і підзвітність влади [17, с. 154].

Загалом, удосконалення механізмів збору та аналізу громадської думки в цифровому середовищі створює передумови для формування інтерактивної моделі взаємодії держави та суспільства, що відповідає сучасним європейським стандартам публічного управління та підвищує рівень довіри громадян до державних інституцій.

Інститути посередництва та контролю, серед яких особливе місце займають омбудсман і уповноважені органи з прав людини. Вони виконують функцію посередників між громадянами та державними структурами, реагуючи на скарги, заяви і порушення прав, що сприяє зміцненню правових гарантій громадян, підвищенню рівня відповідальності влади та розвитку суспільної довіри до державних інститутів.

Процедурні інструменти впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади становлять важливий елемент демократичного управління,

оскільки забезпечують відкритість, прозорість і підзвітність діяльності владних інституцій перед суспільством. Саме завдяки цим інструментам реалізується принцип участі громадян у прийнятті управлінських рішень, що підвищує довіру до влади та сприяє формуванню відповідальної моделі публічного управління.

Одним із ключових форм є *публічні консультації*, які надають можливість органам публічної влади збирати, аналізувати та враховувати позиції громадськості до ухвалення рішень, що мають суспільну значущість. Така практика сприяє підвищенню легітимності державної політики, мінімізує ризики ухвалення неефективних або конфліктогенних рішень і забезпечує врахування інтересів різних соціальних груп [44].

До інструментів прямої участі громадян також належать *громадські ініціативи та електронні петиції*, які забезпечують можливість безпосереднього впливу громадян на формування порядку денного органів влади. У межах чинного законодавства петиції, що набрали встановлену кількість підписів, зобов'язують відповідні органи надати офіційну реакцію, провести публічний розгляд або вжити відповідних управлінських заходів, що посилює зворотний зв'язок між владою і суспільством.

На думку Євгенєвої А.М., форми участі громадськості у здійсненні публічної влади поділяються на безпосередні та опосередковані. Такий підхід відображає рівень прямої залученості громадян до процесів прийняття управлінських рішень та впливу на державну політику.

До безпосередніх форм участі належать референдуми, реалізація права народної ініціативи та застосування народного вето. Ці інструменти передбачають пряме волевиявлення громадян з ключових питань державного чи місцевого значення, що забезпечує максимальний ступінь демократичної легітимності ухвалених рішень.

Опосередковані форми участі, натомість, орієнтовані на представницький або консультативний вплив громадян на процеси формування та реалізації державної політики. До них, зокрема, відносяться:

- Петиційні заходи, що полягають у зверненнях громадян або їх об'єднань (як формалізованих, так і неформальних) до органів державної влади з метою впливу на законодавчий процес. Такі звернення можуть набувати різних форм – від письмових або усних ініціатив до організації громадських кампаній, інформаційних акцій чи лобіювання підтримки певного законопроекту. В умовах цифровізації суспільства особливого значення набувають електронні петиції, які стали дієвим інструментом мобілізації громадської думки та демократичної комунікації з владою.

- Консультаційні форми, що виражають прагнення державних органів з'ясувати, врахувати та інтегрувати позицію громадськості у процес формування державної політики. До таких форм належить діяльність консультативно-дорадчих органів, організація публічних обговорень, а також систематичне вивчення громадської думки за допомогою соціологічних досліджень, моніторингу медіа-коментарів, аналізу експертних оцінок, проведення опитувань або плебісцитів [24, с. 35].

Таким чином, класифікація форм впливу громадськості, запропонована демонструє багаторівневу систему взаємодії суспільства з владою, у межах якої поєднуються як прямі механізми демократичного волевиявлення, так і інституційно опосередковані способи впливу на процеси державного управління. З огляду на сучасні тенденції діджиталізації публічної сфери, опосередковані форми дедалі частіше реалізуються через електронні комунікаційні платформи, що забезпечують відкритість, прозорість і залучення широких верств населення до вироблення політичних рішень.

Окреме значення має участь громадян у бюджетних процесах, зокрема через механізм громадського (партиципаторного) бюджету. Цей інструмент передбачає

спільне визначення пріоритетів фінансування місцевих програм і проектів за участю мешканців територіальних громад. Його застосування сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів, зміцненню довіри до органів місцевого самоврядування, а також стимулює розвиток громадянської активності та відповідальності на місцевому рівні [100].

Таким чином, процедурні інструменти взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади виконують функцію практичного втілення принципів відкритого врядування, сприяючи формуванню партнерських відносин між державою та суспільством, підвищенню якості державної політики та розвитку демократичних інститутів.

Зворотний зв'язок та моніторинг реалізації державних програм є фундаментальними складовими забезпечення ефективності, результативності та підзвітності органів публічної влади у демократичній системі управління. Вони виступають інструментами, що дозволяють не лише оцінювати досягнуті результати, але й коригувати державну політику відповідно до потреб суспільства.

Важливу роль у цьому процесі відіграє залучення *недержавних організацій* до процедур моніторингу, оцінювання та аналізу виконання державних програм. Завдяки своїй незалежності від органів влади недержавні організації можуть виконувати функцію об'єктивних спостерігачів, забезпечуючи альтернативні джерела інформації про стан реалізації державних ініціатив. Їхня участь сприяє виявленню проблемних аспектів, формулюванню практичних рекомендацій і, відповідно, підвищенню якості управлінських рішень [102].

Оцінювання ефективності політики може здійснюватися також шляхом залучення незалежних експертів, дослідницьких установ і аналітичних центрів, які проводять комплексний аналіз досягнення цілей державних програм, ефективності використання ресурсів та відповідності їх результатів задекларованим пріоритетам. Таке експертне супроводження дозволяє забезпечити науково обґрунтовану оцінку державної політики та вчасно виявляти системні недоліки її реалізації.

Не менш важливим елементом демократичного управління є забезпечення прозорості державної діяльності. Регулярне оприлюднення звітів про виконання державних програм і політик, відкритий доступ до інформації про використання бюджетних коштів і досягнуті результати створюють умови для ефективного громадського контролю. Це, у свою чергу, підвищує рівень суспільної довіри до державних інституцій, сприяє зміцненню підзвітності влади та формуванню відкритого врядування, орієнтованого на потреби громадян [29, с. 91].

Потрібно зазначити, що зворотний зв'язок і моніторинг державних програм є не лише технічними інструментами оцінювання політики, а й важливим чинником демократизації управління, що забезпечує спільну відповідальність органів публічної влади та громадянського суспільства за досягнення суспільно значущих результатів.

У сучасній демократичній державі громадянське суспільство відіграє ключову роль у формуванні, реалізації та контролі діяльності органів публічної влади. Взаємодія між суспільством і державою базується на принципах відкритості, прозорості, підзвітності та партнерства. Методи впливу громадянського суспільства можна розглядати як сукупність інституційних, комунікативних та соціально-політичних механізмів, спрямованих на забезпечення участі громадян у процесах ухвалення рішень, формування державної політики та контролю за її реалізацією.

Відповідно до законодавства України передбачено ряд методів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади.

Правові методи, які передбачають використання встановлених законом інструментів участі у публічному управлінні. До них належать референдуми, народна ініціатива, петиції, участь у виборах, громадські слухання, подання запитів і звернень до органів влади, участь у консультативно-дорадчих органах. Ці форми забезпечують реалізацію конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами.

Інституційні методи, що реалізуються через діяльність організованих структур громадянського суспільства – громадських об'єднань, неурядових організацій, профспілок, благодійних фондів, аналітичних центрів (think tanks). Вони здійснюють експертно-аналітичну, моніторингову та контрольну функції, формують альтернативні пропозиції до державної політики, беруть участь у консультаційних процесах при органах влади [84, с. 109].

Інформаційно-комунікаційні методи, які передбачають вплив на владу через формування та поширення суспільно значущої інформації. Громадянське суспільство використовує засоби масової інформації, соціальні мережі, публічні кампанії, електронні платформи для висвітлення проблем, формування громадської думки та тиску на державні структури задля прийняття суспільно важливих рішень [48, с. 101].

Контрольні методи, що спрямовані на здійснення громадського нагляду за діяльністю органів влади. До них належать громадський моніторинг, антикорупційні ініціативи, участь у процедурах громадської експертизи, аудитів, спостереження за виборчим процесом, оцінка ефективності реалізації державних програм. Такі механізми підвищують рівень підзвітності публічної влади та сприяють запобіганню зловживанням.

Участь у процесах формування політики, що реалізується через громадські консультації, стратегічні сесії, круглі столи, експертні ради, опитування громадської думки. Ці інструменти дозволяють забезпечити комунікацію між владою та суспільством, узгодити позиції різних зацікавлених сторін і підвищити обґрунтованість рішень.

Активістсько-протестні методи, які застосовуються у випадках, коли інші форми впливу виявляються неефективними. До них належать мирні зібрання, демонстрації, мітинги, пікетування, кампанії громадського тиску. Ці дії спрямовані на привернення уваги до суспільно важливих проблем і спонукання влади до реагування [67, с. 128].

Цифрові методи впливу, що охоплюють використання інструментів електронної демократії: електронні петиції, онлайн-опитування, публічні консультації, платформи електронного урядування. Вони забезпечують швидкий і широкий доступ громадян до участі у публічному житті, підвищують прозорість процесів ухвалення рішень і сприяють формуванню цифрової культури участі.

Отже, система методів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади є багатокomпонентною та взаємопов'язаною. Її ефективність залежить від рівня розвитку демократичних інститутів, правової культури громадян, відкритості державного управління та ступеня інституційної підтримки громадських ініціатив. Збалансоване застосування зазначених методів сприяє формуванню партнерських відносин між державою і суспільством, зміцненню довіри до органів влади та утвердженню принципів належного врядування.

Таким чином, форми та методи впливу громадянського суспільства на органи публічної влади є багаторівневою системою, в межах якої реалізується синергія між державною політикою та громадськими ініціативами, що забезпечує стійкий розвиток демократичних процесів і ефективне функціонування правової держави.

2.3. Громадський контроль як ефективний інструмент впливу на діяльність органів публічної влади

Проблема зниження рівня довіри до органів публічної влади має тривалу історію, однак у XXI столітті вона набула особливої гостроти та глобального характеру, зокрема в українському суспільстві. Така ситуація зумовлена наявністю численних бар'єрів комунікаційного, інституційного та соціально-психологічного характеру, які перешкоджають налагодженню ефективної взаємодії між владними структурами та громадськістю, що, своєю чергою, ускладнює формування довіри та партнерських відносин між ними.

Ефективність системи публічного управління, її здатність до модернізації та адаптації до сучасних викликів безпосередньо залежать від рівня інтеграції інститутів громадянського суспільства у процеси вироблення та реалізації державної політики. Важливим чинником у цьому контексті виступає громадський контроль, який у сучасній демократичній державі є невід'ємним елементом системи стримувань і противаг, а також одним із ключових механізмів забезпечення підзвітності та прозорості публічної влади.

З огляду на це, усі аспекти діяльності органів публічної влади, особливо тих, чия компетенція безпосередньо впливає на права, свободи та законні інтереси громадян, мають перебувати під постійним і всебічним контролем інститутів громадянського суспільства. Такий контроль сприяє підвищенню легітимності управлінських рішень, запобігає корупційним проявам та забезпечує дотримання принципів відкритості й справедливості у сфері публічного адміністрування.

Водночас сучасні суспільно-політичні трансформації, детерміновані глобальними тенденціями демократизації та європейської інтеграції, актуалізують необхідність теоретико-правового переосмислення сутності громадського контролю, його ролі в системі державного управління та визначення ефективних механізмів реалізації на сучасному етапі державотворення України. У цьому контексті особливого значення набуває формування новітньої концепції громадського контролю, яка ґрунтується на принципах відкритого врядування, участі громадян у прийнятті управлінських рішень та взаємній відповідальності влади і суспільства.

Необхідно усвідомлювати, що відкритість та прозорість діяльності органів публічної влади є однією з ключових передумов ефективного функціонування механізмів громадського контролю. Саме забезпечення доступу громадськості до інформації про діяльність державних інституцій значною мірою знижує ризики зловживання владними повноваженнями, сприяє попередженню правопорушень та підвищує рівень підзвітності посадових осіб перед суспільством.

Доступ громадян до офіційної інформації виступає важливим критерієм прозорості суспільно-політичної системи, від якого безпосередньо залежить рівень демократизації державного управління. Відтак, публічність та контроль з боку громадськості є взаємопов'язаними чинниками, що забезпечують формування відкритого типу врядування. У цьому контексті громадський контроль є не лише обмежувальним, а й стимулюючим механізмом для органів влади, оскільки спонукає їх до постійного вдосконалення управлінських практик, дотримання принципів законності, ефективності та доброчесності. Таким чином, відкритість і підзвітність влади виступають засобами зміцнення її легітимності та довіри з боку громадян.

Проблематика громадського контролю над діяльністю органів публічної влади набуває особливої актуальності для України, оскільки у вітчизняних реаліях публічна влада нерідко характеризується недостатнім рівнем відповідальності, формалізмом у прийнятті рішень і невиконанням окремих норм законодавства.

Серед основних чинників, що зумовлюють низький рівень розвитку інституту громадського контролю, слід виокремити: відсутність ефективних механізмів гласності та прозорості у діяльності органів публічної влади; недостатній рівень інституційної та соціальної підтримки громадського контролю; низьку правову культуру населення та обмежену поінформованість громадян щодо сутності, цілей і механізмів здійснення громадського контролю; слабкий розвиток партнерських відносин між владою та інститутами громадянського суспільства.

Таким чином, подолання зазначених проблем потребує системного удосконалення правових та організаційних засад відкритості публічного управління, підвищення правової обізнаності громадян, розвитку громадських ініціатив і впровадження ефективних інструментів моніторингу діяльності органів влади. Це дозволить сформувати в Україні дієву модель громадського контролю, що відповідатиме сучасним демократичним стандартам і сприятиме зміцненню довіри між суспільством та державою.

Для повноцінного розуміння сутності *громадського контролю* необхідно здійснити ґрунтовний аналіз змісту цієї правової категорії. Водночас слід зазначити, що в сучасній науковій літературі відсутнє єдине, загальновизнане тлумачення цього поняття. У працях дослідників простежується значна варіативність підходів до визначення змісту та функцій громадського контролю, що нерідко зумовлює наявність певних теоретичних розбіжностей або навіть суперечностей між авторами [66, с. 139].

Проте така концептуальна неоднорідність не свідчить про хибність окремих позицій. Навпаки, вона відображає багатовимірність і комплексний характер феномену громадського контролю, який охоплює політичний, правовий, соціальний та інституційний виміри суспільної взаємодії. Різноманітність наукових підходів у цьому контексті засвідчує багатогранність явища та необхідність подальшого теоретико-методологічного осмислення його сутності й ролі у системі публічного управління.

Необхідність упровадження ефективного громадського контролю є об'єктивною вимогою сучасного етапу розвитку державного управління та громадянського суспільства. Реалізація цього інституту сприятиме запобіганню низці негативних явищ, що виникають у процесі взаємодії за моделлю «влада – громадськість».

Зокрема, належне функціонування механізмів громадського контролю дозволить мінімізувати такі проблеми, як: використання громадських організацій у політичних цілях; створення формальних або імітаційних громадських ініціатив, спрямованих на демонстрацію, а не реальне забезпечення участі громадян; обмеженість фінансових, кадрових і організаційних ресурсів інститутів громадянського суспільства; існування фіктивних або неактивних громадських об'єднань; а також ігнорування громадської думки органами публічної влади під час ухвалення управлінських рішень [100].

А саме, розвиток системи громадського контролю є важливою передумовою підвищення ефективності публічного управління, зміцнення демократичних засад суспільного життя та формування взаємної довіри між владою і громадянами.

Перш ніж перейти до аналізу наукових підходів щодо визначення поняття громадського контролю, доцільно окреслити його загальнотеоретичний контекст. Громадянське суспільство виступає невід'ємним структурним елементом держави, який, зберігаючи відносну автономію, має реальні можливості впливати на процеси державного управління. Саме завдяки цьому забезпечується реалізація його легітимаційного потенціалу, що, у свою чергу, значною мірою зумовлена наявністю ефективних механізмів контролю за діяльністю державних інститутів [68, с. 497].

Громадський контроль функціонує на основі принципів, які визначають його зміст, структуру та форми реалізації. До ключових із них належать: визнання пріоритету прав і свобод людини та громадянина як фундаментальної цінності демократичної держави; соціальна справедливість і гуманізм, що передбачають орієнтацію контролю на захист суспільних інтересів і гідності особи; законність, яка забезпечує дотримання правових норм у процесі здійснення контролю; також варто зазначити такий принцип як оперативність та безпосередність.

Як підкреслює, Наливайко Т.В. особливу роль громадського контролю як дієвого інструменту впливу на всі сфери суспільного життя, особливо в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів. Акцентується увагу на тому, що пріоритети розвитку сучасного українського суспільства визначають як зміст, так і спрямованість функціонування інституту громадського контролю, зумовлюючи його адаптацію до актуальних соціально-політичних і правових викликів.

Поряд із цим, звертається увага на наявність низки об'єктивних і суб'єктивних чинників, які ускладнюють ефективне функціонування механізмів громадського контролю в Україні. Такими перешкодами є недосконалість правового регулювання, низький рівень громадської активності, бюрократичні бар'єри, а також недостатня відкритість і підзвітність органів влади. За спостереженнями

Наливайко Т.В., ці фактори негативно впливають на стан суспільних процесів, сприяють тінізації економіки та послаблюють соціальну стабільність, що, у свою чергу, призводить до виникнення дестабілізаційних тенденцій у розвитку суспільних відносин [61, с. 11].

Таким чином, обґрунтовується необхідність посилення ролі громадського контролю як інструменту забезпечення прозорості, підзвітності та збалансованості відносин між владою і громадянами в контексті сучасних трансформацій українського суспільства.

Полтараков О. розглядає громадський контроль як цілісну систему взаємовідносин між громадянським суспільством і державою, що ґрунтується на принципі підзвітності органів виконавчої влади як органам законодавчої влади (парламентський контроль), так і недержавним структурам – інститутам «третього сектора» та засобам масової інформації. Такий підхід відображає взаємозв'язок між державною владою та суспільством, заснований на балансі відповідальності, прозорості та взаємного контролю [71].

Громадський контроль можна зазначити виступає різновидом соціального контролю, можна визначити як комплекс взаємопов'язаних заходів, що реалізуються громадянами та інститутами громадянського суспільства – політичними партіями, профспілками, громадськими об'єднаннями, засобами масової інформації тощо. Метою таких заходів є спостереження, перевірка та оцінка діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування для забезпечення дотримання законності, підвищення рівня відповідальності посадових осіб і належного виконання ними своїх управлінських функцій.

Таким чином, громадський контроль постає важливим механізмом демократичного врядування, який забезпечує не лише контроль за законністю дій влади, а й формує передумови для розвитку відкритого, підзвітного та ефективного публічного управління.

У «Юридичній енциклопедії» громадський контроль визначається як один із різновидів соціального контролю, що здійснюється громадянами та їх об'єднаннями. Він розглядається як важлива форма реалізації принципів демократії і дієвий спосіб залучення населення до процесів управління суспільними та державними справами. Об'єктом громадського контролю виступає діяльність органів державної влади, підприємств, установ і організацій, а також поведінка окремих осіб у межах правового поля [104, с. 638].

Основним методом реалізації громадського контролю є перевірка дотримання вимог чинного законодавства та виконання прийнятих рішень на підконтрольних об'єктах. Таким чином, громадський контроль виконує подвійну функцію: з одного боку, він забезпечує відповідальність влади перед суспільством, а з іншого – формує правову свідомість і активну громадянську позицію населення, що є необхідною умовою функціонування демократичної держави.

Сучасні американські дослідники наголошують, що громадський контроль справляє безпосередній вплив на комунікативні процеси, які визначають форми та способи взаємодії між різними соціальними суб'єктами. На їхню думку, ефективність громадського контролю зумовлюється поєднанням таких чинників, як схильність індивідів до підпорядкування суспільним нормам, застосування механізмів примусу та орієнтація на спільно визнані соціальні цінності. Отже, громадський контроль постає не лише як інституційний механізм, а й як соціокультурне явище, що регулює поведінку індивідів через систему взаємних очікувань, норм і цінностей [42, с. 5].

В Україні на сучасному етапі відсутній єдиний спеціалізований нормативно-правовий акт, який би комплексно регулював питання здійснення громадського контролю. Нормативна основа цього інституту формується на основі окремих положень Конституції України та чинних законодавчих актів, що визначають засади участі громадян у процесах публічного управління та забезпечують механізми відкритості діяльності органів влади.

Згідно зі статтями 5 і 38 Конституції України, народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, яку він реалізує як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Відповідно, громадяни мають конституційне право брати участь в управлінні державними справами, що становить базову передумову здійснення громадського контролю за діяльністю органів влади.

Важливе місце у нормативному забезпеченні громадського контролю посідає Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», який у статті 13 визначає громадські слухання як одну з форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення. У межах таких слухань територіальна громада має право зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, заслуховувати їхні звіти, порушувати актуальні питання та вносити пропозиції щодо діяльності органів влади.

Крім того, Закон України «Про інформацію» закріплює обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечувати прозорість власної діяльності шляхом інформування громадськості про ухвалені рішення (ст. 10). Закон також гарантує право суб'єктів інформаційних відносин на вільний доступ до статистичних даних через відповідні запити (ч. 3 ст. 13) та можливість отримання інформації про діяльність народних депутатів, органів державної влади й місцевого самоврядування (ст. 43).

Таким чином, чинне законодавство України містить фрагментарні норми, що створюють правові засади для здійснення громадського контролю, проте відсутність спеціального закону знижує системність, узгодженість і практичну ефективність реалізації цього механізму. Прийняття комплексного законодавчого акта у цій сфері сприяло б інституціоналізації громадського контролю, забезпеченню єдиних стандартів участі громадян у публічному управлінні та підвищенню рівня демократичної підзвітності влади перед суспільством.

Слід зауважити, що система громадського контролю є цілісним утворенням, яке включає чотири взаємопов'язані структурні елементи: суб'єкт, об'єкт, предмет та процедуру його здійснення.

Суб'єктами громадського контролю виступають громадяни, інститути громадянського суспільства, громадські об'єднання (політичні партії, суспільні об'єднання, професійні союзи, трудові колективи, органи сомоорганізації населення, збори громадян за місцем проживання), професійні та експертні спільноти, а також інші ініціативні групи, які реалізують своє право на участь у контролі за діяльністю органів публічної влади. При цьому контрольні повноваження громадських організацій, як правило, не мають юридично-владного характеру, а тому рішення, ухвалені за результатами здійснених перевірок, носять переважно рекомендаційний характер і не мають обов'язкової юридичної сили для органів влади чи інших суб'єктів контролю [13, с. 118].

Об'єктами громадського контролю є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства, установи, організації, а в окремих випадках – недержавні суб'єкти, діяльність яких пов'язана з виконанням публічних функцій або використанням бюджетних коштів.

Предметом громадського контролю виступає зміст та результати діяльності зазначених об'єктів, зокрема у сфері реалізації прав і свобод людини і громадянина, забезпечення суспільних потреб, дотримання законності, ефективності та прозорості управлінських рішень [42, с. 3].

Процедура здійснення громадського контролю охоплює сукупність форм, методів і механізмів його реалізації, що визначаються метою контролю, специфікою об'єкта та повноваженнями суб'єкта. Вона передбачає використання таких інструментів, як громадські слухання, експертизи, моніторинг, звернення, петиції, участь у консультаціях і публічних обговореннях, які забезпечують практичне втілення контролюючої функції громадянського суспільства у процесі публічного управління.

Завдання громадського контролю полягає у забезпеченні дотримання принципів законності, правопорядку та публічної відповідальності в діяльності органів влади, а також у попередженні відхилень від визначених суспільством цілей та захисті публічних інтересів. Основна його мета полягає у виявленні, запобіганні та усуненні негативних наслідків неправомірних чи неефективних дій контрольованих суб'єктів, а також у підвищенні рівня прозорості та підзвітності публічної влади перед громадянами [81, с. 57].

Громадський контроль діяльності органів публічної влади може реалізовуватись у двох основних формах – прямій (через безпосереднє волевиявлення громадян) та непрямій (опосередковано – через створені громадянами органи чи інститути громадянського суспільства).

Під засобами громадського контролю розуміють сукупність дій, механізмів і процедур, за допомогою яких громадяни або їх об'єднання здійснюють вплив на діяльність органів публічної влади. Ці засоби набувають різноманітних організаційно-правових форм, що відображають рівень демократичного розвитку суспільства та відкритість влади до громадської участі.

Зокрема, прямі засоби громадського контролю реалізуються шляхом безпосереднього волевиявлення громадян та включають такі форми, як:

- журналістські розслідування, що сприяють виявленню фактів зловживань, корупції чи порушення прав громадян;
- забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність органів публічної влади;
- публічні обговорення законопроектів, концепцій державних програм та інших нормативних актів;
- індивідуальні та колективні петиції, що дозволяють громадянам ініціювати розгляд важливих питань на рівні державної або місцевої влади;
- громадські слухання, які створюють платформу для діалогу між владою і суспільством;

- участь громадян в управлінні через представництво в органах місцевого самоврядування;
- наукові, публіцистичні та мистецькі твори, що формують суспільну свідомість і впливають на політичну еліту;
- суд присяжних, як форма прямої участі громадян у здійсненні правосуддя;
- народна законодавча ініціатива, що забезпечує громадянам право брати участь у формуванні нормативно-правової бази держави [81].

Непрямі засоби громадського контролю реалізуються через інституційні механізми, які опосередковують участь громадян у здійсненні контролю, зокрема:

- парламентський контроль, спрямований на перевірку діяльності органів виконавчої влади;
- контроль представницьких органів місцевого самоврядування за діяльністю виконавчих структур на місцях;
- контроль законодавчих органів регіонального рівня (у випадку федеративного чи децентралізованого устрою держави) [81, с. 57].

Отже, система засобів громадського контролю є важливим елементом демократичного управління, що забезпечує ефективний баланс між владними структурами та суспільством, сприяючи формуванню відкритої, підзвітної та орієнтованої на громадянина системи публічного управління.

Для ефективного здійснення громадського контролю в демократичній державі, як правило, формується система спеціалізованих інституцій та організацій, які забезпечують реалізацію контролюючих функцій від імені громадянського суспільства. До таких структур належать, зокрема асоціації споріднених структур, до яких належать громадські об'єднання, професійні спілки, експертні мережі та інші організації, що координують свою діяльність у сфері здійснення громадського контролю, обміну інформацією та вироблення спільних позицій щодо ключових суспільно-політичних питань [41, с. 148].

Окрім зазначених інституцій, до структурних елементів системи громадського контролю належать також засоби масової інформації (мас-медіа) та незалежні консультативно-аналітичні центри (think tanks). Засоби масової інформації виконують роль інструменту громадського нагляду, забезпечуючи прозорість діяльності органів влади, формуючи суспільну думку та сприяючи викриттю випадків зловживань, корупції чи неефективного управління.

Незалежні аналітичні центри, у свою чергу, відіграють значну роль у формуванні експертного середовища, яке здатне продукувати альтернативні аналітичні оцінки, стратегії та сценарії розроблення і реалізації управлінських рішень у різних галузях суспільного життя. Їх діяльність підвищує якість державної політики, сприяє науковому обґрунтуванню рішень і зміцнює зв'язок між громадянським суспільством та владними інститутами [60, с. 51].

Таким чином, система органів і структур, задіяних у здійсненні громадського контролю, є комплексним механізмом, що поєднує інституційні, комунікативні та аналітичні ресурси громадянського суспільства, забезпечуючи реальну участь громадян у процесах публічного управління та сприяючи підвищенню якості державного врядування.

Удосконалення системи громадського контролю як ефективного інструменту впливу на діяльність органів публічної влади потребує комплексного підходу, що охоплює як законодавчі зміни, так і інституційні реформи, організаційний розвиток громадянського суспільства та трансформацію політичної культури взаємовідносини влади та суспільства. Пріоритетним напрямком є створення інтегрованої багаторівневої системи громадського контролю, що об'єднує загальнонаціональний та регіональний виміри, включаючи державні структури (омбудсмени, рахункові палати, антикорупційні органи), так і інституції громадянського суспільства (моніторингові організації, аналітичні центри, медіа-структури), функціонуючі на засадах комплементарності, координації та обмін інформацією між різними суб'єктами контролю.

Законодавче забезпечення системи громадського контролю вимагає прийняття базового закону, який би унормував поняттєвий апарат, визначаючи суб'єкти здійснення контролю (громадські організації, ініціативні групи громадян, експертні спільноти, ЗМІ) та їх права та обов'язки, встановивши об'єкти контролю (органи державної влади, місцевого самоврядування, підприємства комунального сектору, суб'єкти), регламентував форми та процедури здійснення контролю (моніторинг, публічна експертиза, розслідування, слухання), передбачив гарантії доступу до інформації та документації, можливості комунікації з посадовими особами.

Стратегічне зміцнення системи громадського контролю як ефективного інструменту демократичного врядування потребує комплексної трансформації, що охоплює кілька взаємопов'язаних напрямків інституційного розвитку та організаційного вдосконалення. Кількісне та якісне зростання сектору громадських організацій, що спеціалізуються на моніторингу та контролі діяльності органів публічної влади, передбачає стимулювання формування нових організацій через спрощення процедур реєстрації, надання податкових пільг, створення програми грантової підтримки, а також консолідацію та професійне формування існуючих структур через злиття малих організацій у потужніші мережеві платформи, спеціалізація за галузевими або функціональними напрямками, інституціоналізація стандартів якості моніторингової діяльності. Підвищення компетентності та професійного рівня громадських контролерів вимагає розробки та впровадження системних програм навчання, що включають методологію моніторингу та оцінювання.

За допомогою системної трансформації, що синхронно охоплює розвиток організаційного потенціалу громадянського суспільства, удосконалення нормативно-правового регулювання, створення сприятливого інституційного середовища для взаємодії громадськості з органами публічної влади, впровадження інноваційних технологій контролю та формування культури відкритості та підприємництва в публічному секторі, ефективності громадського контролю, що у

свою чергу, забезпечує відповідність діяльності органів публічної влади інтересам громадян, принципам верховенства права та стандартам належного управління.

РОЗДІЛ 3. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Проблематика впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в інформаційну епоху

Сучасний етап розвитку демократичних держав характеризується зростанням ролі громадянського суспільства як активного суб'єкта формування, реалізації та контролю публічної політики. В умовах інформаційної епохи, коли цифрові технології, соціальні мережі та електронні комунікації докорінно трансформують соціально-політичні процеси, взаємодія між громадянським суспільством і органами публічної влади набуває якісно нового змісту. Ці зміни проявляються у зростанні можливостей громадян брати участь у прийнятті управлінських рішень, здійснювати громадський контроль, формувати публічний порядок денний та впливати на процеси публічного управління через новітні цифрові інструменти.

Інформаційне суспільство, засноване на відкритості, швидкому обміні даними та мережевих комунікаціях, створює передумови для формування нових моделей політичної участі та соціальної мобілізації. Водночас цифровізація управлінських процесів супроводжується низкою викликів – загрозами інформаційної маніпуляції, фрагментацією громадської думки, посиленням контролю з боку держави за комунікаційним простором. Це зумовлює потребу у переосмисленні ролі громадянського суспільства як посередника між державою і громадянами в умовах цифрової трансформації.

Дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в інформаційну епоху має не лише теоретичне, а й прикладне значення. З одного боку, воно дозволяє глибше зрозуміти механізми демократичної участі, забезпечення прозорості та підзвітності влади. З іншого – сприяє

виробленню ефективних інституційних і правових інструментів для залучення громадян до процесів прийняття рішень на всіх рівнях публічного управління.

Сучасні соціально-економічні реалії зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до взаємодії між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства, що передбачає впровадження інноваційних елементів у процес комунікації та формування нових моделей інформаційно-комунікативного забезпечення їх взаємовідносин. Удосконалення інформаційно-комунікаційного механізму взаємодії між цими суб'єктами є необхідною умовою оптимізації управлінських процесів, оскільки воно сприяє підвищенню ефективності зворотного зв'язку, забезпеченню прозорості діяльності органів влади та адаптації комунікаційних процесів до умов сучасного інформаційного середовища [82].

Розбудова ефективної системи комунікацій потребує цілісного підходу до регулювання та організації інформаційних потоків, їх гармонізації відповідно до потреб суспільства та стратегічних завдань державного управління. Комунікація, виступаючи ключовим чинником у процесі взаємодії влади й громадян, забезпечує можливість обміну інформацією, узгодження позицій та вироблення спільних рішень, що є підґрунтям для підвищення рівня довіри до інститутів публічної влади.

Ефективне функціонування комунікаційного процесу неможливе без належного інформаційного забезпечення, сучасних цифрових технологій та інноваційних методів обробки, поширення й аналізу даних. Саме застосування таких інструментів дозволяє органам публічної влади оперативно реагувати на суспільні потреби, вчасно виявляти соціальні проблеми та формувати обґрунтовані управлінські рішення. У цьому контексті інформаційно-комунікаційний механізм взаємодії постає не лише технічною, а й стратегічною складовою демократичного врядування, що визначає якість діалогу між владою та громадянським суспільством.

На сучасному етапі суспільного розвитку спостерігається інтенсивне впровадження та еволюція цифрових технологій, що зумовлюють трансформацію характеру комунікативних процесів. З'являються нові канали передачі інформації, розширюється спектр форм її представлення, а також посилюються вимоги щодо забезпечення безпеки та захисту персональних даних. Процеси цифровізації комунікацій чинять істотний вплив на всі аспекти суспільного життя, економічного розвитку та функціонування інститутів публічної влади [67, с. 126-127].

У цих умовах актуалізується проблема формування ефективної, інтегрованої та безбар'єрної системи комунікації в межах єдиного інформаційного простору, що забезпечує взаємодію між органами державної влади та громадянами. Така взаємодія потребує не лише технічного вдосконалення каналів зв'язку, а й розроблення нових концептуальних підходів до управління інформаційними потоками, спрямованих на підвищення прозорості, оперативності та відкритості діяльності публічних інституцій.

Інформаційно-комунікаційний механізм у інформаційну епоху охоплює процес обміну даними між його учасниками та у системі відносин «влада – громадянське суспільство» виступає ключовим інструментом забезпечення відкритості, прозорості та підзвітності органів публічної влади. Розвиток цифрових технологій та широке поширення доступу до мережі Інтернет створюють умови для оперативного, інтерактивного та доступного обміну інформацією між владними структурами й громадськістю [107, с. 312].

У сучасних умовах інформаційної епохи комунікації в діяльності органів державної влади набувають стратегічного значення, адже безпосередньо впливають на якість управлінських рішень, рівень довіри громадян до влади та ефективність реалізації державної політики. Підвищення результативності взаємодії між органами влади та інститутами громадянського суспільства зумовлює потребу в активному впровадженні електронних засобів комунікації в межах концепції

електронного урядування, що виступає важливим компонентом сучасного публічного управління.

Інститути громадянського суспільства в інформаційну добу трансформуються в активних учасників системи суспільних відносин, забезпечуючи двосторонній комунікативний процес із владними структурами. Вони сприяють отриманню владою достовірної інформації про стан суспільних настроїв, проблем і потреб різних соціальних груп. Ефективна система комунікації повинна передбачати налагоджений механізм зворотного зв'язку між владою та громадськістю, що є передумовою підвищення довіри до державних інституцій, мінімізації суспільної напруги та формування партнерських відносин між державою й громадянами.

Інформаційно-комунікаційний механізм у системі взаємодії між органами публічної влади та громадянським суспільством є фундаментальною складовою ефективного публічного управління в інформаційну епоху. Він забезпечує двосторонній обмін інформацією, сприяє формуванню відкритого діалогу та підвищенню рівня довіри громадян до владних інституцій.

Наявність ефективного зворотного зв'язку дозволяє органам влади не лише своєчасно реагувати на суспільні потреби, а й отримувати об'єктивну інформацію про сприйняття їхньої діяльності, рівень задоволеності населення, а також можливі проблеми у процесі реалізації державної політики. Це, у свою чергу, створює передумови для удосконалення управлінських рішень, підвищення їхньої результативності та адаптації до динамічних суспільних змін [46, с. 45].

Інформаційно-комунікаційний механізм виступає не лише технічним засобом передачі даних, а й системним інструментом формування партнерських взаємин між державою та громадянами. Його належне функціонування потребує розвитку інституційних форм комунікації, впровадження сучасних цифрових технологій, а також підвищення рівня інформаційної культури як представників влади, так і громадянського суспільства. Тільки за умови інтеграції цих чинників можливо

забезпечити ефективне управління, побудоване на принципах відкритості, прозорості та взаємної відповідальності.

Науковець Гриценко О. підкреслює, що однією з характерних особливостей трансформацій, які протягом останніх двох десятиліть відбуваються у сфері державного управління багатьох країн, є переосмислення ролі владних інституцій у суспільстві та зміна характеру їхніх взаємовідносин із громадянами [18, с. 87].

У цьому контексті органи публічної влади мають формувати систему взаємодії з населенням на засадах відкритого діалогу, який передбачає використання широкого спектра комунікативних інструментів – від традиційних (усних, письмових, телефонних) до сучасних електронних форм спілкування. Такий підхід сприяє підвищенню рівня прозорості, довіри та взаємної відповідальності між владою і громадськістю, що є ключовою умовою ефективного публічного управління в умовах інформаційної епохи.

Засоби масової інформації виконують подвійну функцію комунікативного посередника – вони одночасно забезпечують інформування громадян про діяльність органів публічної влади та надають цим органам зворотну інформацію про суспільні настрої, потреби й оцінки населення. Такий взаємний інформаційний обмін створює передумови для комплексного аналізу суспільно-політичної ситуації та сприяє прийняттю обґрунтованих і раціональних управлінських рішень.

На думку Новака В., feedback у соціальному вимірі слід розглядати як ключовий елемент інформаційного забезпечення управлінського процесу, який забезпечує його ефективність і результативність [62, с. 110].

Таким чином, засоби масової інформації виступають не лише каналом поширення відомостей, а й важливим елементом системи комунікацій між владою та суспільством, сприяючи реалізації принципів відкритості, підзвітності та участі громадян у процесі публічного управління в умовах інформаційної епохи.

Найбільш змістовне та системне визначення поняття «зворотний зв'язок», на нашу думку, подає Малиновський В., який трактує його як інформаційний зв'язок

між суб'єктом і об'єктом управління, що забезпечує надходження даних про стан, поведінку та результати діяльності об'єкта у процесі виконання управлінських рішень. Отримана інформація слугує підґрунтям для коригування управлінських впливів і вдосконалення діяльності суб'єкта управління відповідно до актуальних потреб і змін у зовнішньому середовищі [52, с. 65].

Функціональне значення зворотного зв'язку полягає в тому, що він поєднує інформаційні потоки внутрішнього та зовнішнього середовищ, формуючи комплексну картину взаємодії між ними. Такий зв'язок забезпечує динамічність, адаптивність і цілеспрямованість управлінського процесу, що особливо важливо в умовах інформаційної епохи, коли швидкість і достовірність передачі даних визначають ефективність функціонування публічної влади.

Отже, зворотний зв'язок виступає не лише інструментом контролю, а й механізмом стратегічного управління, який сприяє підтриманню стабільності, підвищенню ефективності прийняття рішень і формуванню довіри між владою та громадянським суспільством.

До найбільш поширених, результативних і доступних на всіх рівнях форм інформування громадськості про діяльність органів державного управління належать різноманітні традиційні та цифрові засоби комунікації, спрямовані на забезпечення відкритості, прозорості та підзвітності влади перед суспільством.

Зокрема, до таких форм належать:

- випуск і розповсюдження інформаційних матеріалів (бюлетенів, прес-релізів, аналітичних оглядів, фото- та відеорепортажів, інформаційних збірників, експрес-повідомлень), що відображають основні напрями діяльності органів публічної влади;

- організація публічних комунікативних заходів – пресконференцій, брифінгів, політичних діалогів, телевізійних дебатів, «круглих столів», пресклубів, інтерв'ю з представниками органів влади;

- підготовка і трансляція теле- та радіопрограм, присвячених питанням державного управління, реалізації політики та соціально важливих рішень;
- забезпечення публічних виступів і публікацій керівників або відповідальних посадових осіб у засобах масової інформації;
- створення та підтримка інформаційних архівів щодо діяльності органів влади, що забезпечують доступ громадян до історії прийнятих рішень і реалізованих програм;
- функціонування офіційних вебресурсів (WEB-сторінок, порталів, інтерактивних платформ) у мережі Інтернет, які виступають центральним елементом електронної комунікації між владою та громадськістю;
- інші форми поширення офіційної інформації, що відповідають чинному законодавству та сучасним вимогам інформаційного суспільства [51, с. 232].

У контексті інформаційної епохи такі форми набувають особливого значення, оскільки забезпечують не лише односторонню передачу інформації, але й двосторонній комунікативний обмін, який формує ефективний зворотний зв'язок між владою і громадянами. Це, своєю чергою, сприяє підвищенню рівня довіри до інститутів державного управління, розвитку демократичних процесів та зміцненню основ відкритого врядування.

Взаємодія між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства на партнерських засадах передбачає взаємний обмін інформацією, яка має практичну цінність для реалізації спільних завдань і досягнення суспільно значущих результатів. Принцип ефективності у цьому контексті передбачає підготовку повної, достовірної та релевантної інформації, що повинна поширюватися у спосіб, який забезпечує мінімізацію витрат і максимальне охоплення цільової аудиторії.

Принцип прозорості взаємодії гарантує інклюзивність комунікативного процесу, тобто можливість вільного доступу всіх зацікавлених сторін до інформації, що стосується прийняття управлінських рішень, реалізації політик або

виконання програм. Такий підхід сприяє формуванню довіри між владою та громадянськістю, а також підвищенню рівня підзвітності публічних інституцій [36].

Для забезпечення ефективного поширення інформації органи місцевого самоврядування, державні структури та недержавні організації застосовують як традиційні канали комунікації (пошта, друковані матеріали, інформаційні стенди, публічні оголошення), так і сучасні цифрові засоби – електронні платформи, офіційні вебсайти, соціальні мережі, інтерактивні портали. В умовах інформаційної епохи саме Інтернет-технології стають домінуючим інструментом у сфері публічних комунікацій, забезпечуючи оперативність, доступність і двосторонність інформаційного обміну між владою та громадянами.

У інформаційно-комунікаційному механізмі особливе значення має стратегічний підхід, що передбачає визначення пріоритетів, ключових цілей, плану дій на певний період, а також аналіз потенційних можливостей і загроз. У ширшому розумінні стратегічне планування характеризується такими особливостями:

- багатовимірність – стратегії охоплюють проблеми, актуальні для різних соціальних груп;
- спільність цілей – стратегія інтегрує цілі з різних сфер, наприклад економічної, соціальної та екологічної;
- горизонтальність – одночасна участь суб'єктів із різних галузей у реалізації стратегії;
- системний підхід – чіткий розподіл завдань із урахуванням часових рамок;
- громадська партиципація – залучення локальних партнерів до спільної діяльності;
- безперервність – гнучкість діяльності та здатність адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх змін;
- моніторинг і оцінка ефективності – постійна перевірка результатів та коригування дій [106, с. 56].

Формування стратегій у сфері інформаційно-комунікаційної взаємодії потребує координації зусиль органів місцевого самоврядування та громадських організацій, що дозволяє об'єднувати ресурси та компетенції для створення ефективних програм і забезпечення оптимальної взаємодії між владою та громадянським суспільством.

У сучасну інформаційну епоху новітній комунікаційний процес передбачає впровадження сучасних інформаційних платформ, спрямованих на забезпечення прозорості діяльності органів публічної влади та активне громадянське спостереження за її функціонуванням. Так, в Україні у 2016 році було запроваджено електронну систему публічних закупівель «Prozorro», яка дозволяє державним та комунальним замовникам оголошувати тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представникам бізнес-структур змагатися за право постачання державі [5, с. 17].

Використання подібних платформ забезпечує громадський контроль за процесом прийняття рішень та сприяє переходу на електронний документообіг, що є актуальним у контексті цифровізації управління.

Платформи типу «Prozorro» інтегрують інтереси органів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства, сприяючи формуванню прозорого середовища взаємодії. У тому ж році був створений моніторинговий портал «Dozorro», що надає громадським організаціям можливість відстежувати публічні закупівлі та повідомляти контролюючі і правоохоронні органи про виявлені порушення. Ключовим елементом цього процесу є доступ до сучасних комунікаційних технологій, що дозволяє дистанційно контролювати державні закупівлі та забезпечувати прозорість і підзвітність публічних процедур.

Це свідчить про те, що інтеграція цифрових платформ у публічне управління не лише оптимізує процеси взаємодії між владою, бізнесом і громадянським суспільством, але й посилює довіру суспільства до інститутів публічної влади.

Проблематика впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади через використання платформ типу «Prozorro» є багатовимірною та включає низку як організаційних, так і технологічних аспектів. У сучасну інформаційну епоху електронні платформи публічних закупівель виступають інструментом, який дозволяє громадським організаціям, активістам та незалежним експертам безпосередньо впливати на прозорість і підзвітність процесів, що здійснюються органами публічної влади.

По-перше, через «Prozorro» громадянське суспільство отримує можливість здійснювати моніторинг державних та комунальних закупівель, аналізувати їх відповідність законодавчим нормам, оцінювати ефективність витрачання бюджетних коштів і своєчасно виявляти порушення. Такий контроль підвищує рівень відкритості публічної влади, але водночас ставить проблему належного інструментарію для обробки великих обсягів даних та забезпечення достовірності отриманої інформації.

По-друге, платформа створює нову форму зворотного зв'язку між владою та громадськістю. Механізм включає можливість повідомляти контролюючі органи про порушення, проте ефективність таких повідомлень залежить від оперативності реагування органів влади, прозорості процедур та рівня інтеграції цифрових інструментів у державне управління.

По-третє, взаємодія через «Prozorro» ставить питання щодо рівня політичної та інституційної культури як органів публічної влади, так і громадянського суспільства. Виникає необхідність забезпечення кваліфікованої експертизи та методологічної підтримки з боку громадських інститутів для належної оцінки закупівель, що потребує формування відповідних компетенцій і стандартів [99, с. 70-71].

Таким чином, використання платформ типу «Prozorro» створює нові можливості для громадянського контролю та участі у публічному управлінні,

водночас висуваючи низку викликів, пов'язаних з ефективністю, компетентністю та технічною реалізацією процесів впливу.

Громадські організації відіграють визначальну роль у поширенні та використанні інформаційних платформ, забезпечуючи моніторинг діяльності органів публічної влади. Зокрема, проект «Dozorro», реалізований громадською організацією Transparency International Ukraine, спрямований на забезпечення рівного та прозорого доступу до інформації у сфері публічних закупівель.

У контексті інформаційної епохи та на основі сучасних технологій в Україні активно розвивається електронне урядування, зокрема модель G2C («держава – громадянин»). Таке урядування сприяє підвищенню якості адміністративних і управлінських процесів, забезпечує контроль за ефективністю діяльності органів публічної влади та водночас гарантує належний рівень інформаційної безпеки [2, с. 404].

Особливу актуальність це набуває в умовах трансформаційних змін у політичній, соціальній та економічній сферах, коли питання прозорості та відкритості державних органів є критично важливим для забезпечення ефективного зворотного зв'язку між владою та суспільством. Модель G2C виступає ключовим елементом електронного урядування, оскільки орієнтована на громадян як на єдине джерело влади. Ефективність функціонування цього сегмента залежить від здатності органів влади організовувати продуктивний діалог з громадянами та забезпечувати оперативний і структурований зворотний зв'язок [10].

Демкова М. та Коліушко І. визначають електронний уряд як перспективну модель організації державної влади, що базується на використанні інформаційних мереж та складових глобальної інформаційної інфраструктури, яка забезпечує функціонування сегмента «держава – громадянин» у режимі реального часу. У результаті щоденна взаємодія громадян з державними установами стає максимально доступною та зручною. Науковці підкреслюють, що впровадження електронного уряду не лише підвищує ефективність і зменшує витрати на

адміністрування, а й стимулює суттєві зміни у структурі та характері взаємовідносин між громадянами та органами державної влади [36].

Слід зазначити, що залучення громадськості до участі в електронному врядуванні є надзвичайно актуальною та складною проблемою. Особливу увагу привертає виявлення, ідентифікація та усунення перешкод у взаємодії між державою та громадянами, а також організація ефективного зворотного зв'язку в сегменті електронного уряду «держава – громадянин». Без вирішення цих питань неможливо забезпечити належну функціональність та ефективність даного сектору.

Відомо, що проблематика електронного уряду зумовлена наявністю економічних та інформаційно-технічних обмежень, серед яких: недостатнє охоплення та залучення населення, особливо на регіональному рівні; цифрова нерівність громадян; обмежений доступ до Інтернету; низький рівень автоматизації адміністративних процесів.

Крім того, значною мірою впливають соціально-психологічні фактори, такі як відчуження громадян від органів публічного управління, низький рівень довіри до державних інституцій, а також звичка взаємодіяти на особистісному рівні. Це особливо важливо для осіб похилого віку, які складають значну частину користувачів соціальних та державних послуг. У контексті інформаційної епохи подолання цих бар'єрів є необхідною умовою ефективної реалізації концепції електронного урядування та забезпечення інклюзивного доступу громадян до державних сервісів.

Як підкреслює Крутій О., що сучасний стан комунікативних зв'язків між органами публічної влади та громадянським суспільством в Україні характеризується низкою перешкод, які обмежують ефективність цього процесу. Серед них виділяються низька соціальна активність населення та небажання державних службовців і представників органів влади різних рівнів активно використовувати потенціал територіальних громад для вирішення нагальних

проблем місцевого розвитку, незважаючи на формальне визнання важливості таких заходів [44].

Експерти зазначають, що до основних причин неефективності консультацій з громадськістю слід віднести, насамперед, небажання органів публічної влади враховувати пропозиції громадян під час проведення консультацій, а також недостатнє інформування населення про їх проведення [103]. Ці фактори свідчать про необхідність удосконалення механізмів залучення громадян до публічного управління та підвищення прозорості комунікацій у рамках сучасного інформаційного середовища.

Таким чином, сучасний інноваційний інформаційно-комунікаційний механізм передбачає активне використання цифрових платформ та інформаційних систем у процесі впливу та взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади. Електронне урядування забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу, спрощує щоденне спілкування громадян, представників бізнесу та інших зацікавлених сторін, а також сприяє оперативному обміну інформацією. У контексті проблематики впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади варто відзначити, що новітні технології змінюють традиційний підхід до управлінського процесу, забезпечуючи активне залучення інститутів громадянського суспільства до ухвалення рішень. Яскравим прикладом такого підходу є інформаційна платформа «Прозоро», створена за ініціатииви громадських організацій, яка дозволяє забезпечити прозорість і контроль за публічними закупівлями.

Важливим аспектом є дотримання правових рамок, що регламентують зворотний зв'язок між органами публічної влади та громадянським суспільством, а наявна нормативно-правова база поступово формує умови для ефективної комунікації та взаємного обміну інформацією. Реальний стан справ свідчить про поступове налагодження дієвого зворотного зв'язку з інститутами громадянського суспільства, що підвищує рівень прозорості та підзвітності органів влади. Органам

публічної влади доцільно забезпечувати відкритість та розглядати інтереси громадян як пріоритетні, оскільки фінансування більшості проектів і завдань здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, які формуються переважно з податків фізичних та юридичних осіб, а також тому, що основним призначенням органів публічної влади є реалізація інтересів громадян, що є ключовим завданням соціальної держави.

3.2. Функціонування громадянського суспільства та його вплив на діяльність органів публічної влади в умовах воєнного стану

Повномасштабна російська збройна агресія проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, визначила радикальну трансформацію політико-правового режиму функціонування держави через введення воєнного стану, що надалі змінило конституційні рамки взаємовідносин між органами публічної влади та громадянським суспільством. Екстраординарні умови збройного конфлікту, що загрожує національній безпеці та територіальній цілісності об'єктивно вимагають концентрації владних повноважень, обмеження окремих конституційних прав і свобод, пріоритетності безпекових потреб над звичайними демократичними процедурами.

Функціонування громадянського суспільства в умовах воєнного стану представляє особливий науковий та практичний інтерес, що дозволяє виявити адаптивні стратегії недержавних органів до екстремальних умов, трансформацію форм і методів впливу на органи публічної влади. Український досвід демонструє унікальне об'єднання масової громадянської мобілізації, безпрецедентної волонтерської активності, адаптацію традиційних інституційних механізмів участі до воєнних реалій та створення нових форм самоорганізації суспільства для здійснення заходів національної оборони, гуманітарної допомоги, соціальної підтримки постраждалих.

Дослідження практики взаємодії громадянського суспільства з органами публічної влади в умовах війни дозволяє переосмислити уявлення про межі та можливості демократії в екстремальних умовах, визначити фактори, які визначають вибір між роллю авторитарної централізації та збереженням плюралізму, проаналізувати роль соціального капіталу та громадянської культури у підтримці стійкості демократичних інститутів.

Волонтерський рух став одним із найяскравіших проявів активізації громадянського суспільства в умовах війни. Якщо на попередньому етапі збройного конфлікту на сході України волонтерська діяльність переважно зосереджувалася на матеріально-технічному забезпеченні військових – постачанні спорядження, техніки, одягу та продовольства, – то в останні роки її спектр суттєво розширився.

До традиційних напрямів додалися допомога внутрішньо переміщеним особам, які втратили житло, організація доставки гуманітарних вантажів у райони бойових дій, а також надання інформаційної та психологічної підтримки. Така динаміка засвідчує не лише якісне зростання волонтерського руху, але й актуалізує необхідність оновлення нормативно-правового регулювання цієї сфери та вдосконалення механізмів взаємодії між громадянським суспільством і органами публічної влади.

Базовим нормативно-правовим актом, що визначає правові засади організації та здійснення волонтерської діяльності в Україні, є Закон України «Про волонтерську діяльність», ухвалений у 2011 році. Від часу його прийняття нормативна база зазнала низки змін, спрямованих на адаптацію законодавчого регулювання до сучасних суспільно-політичних викликів, зокрема – до умов воєнного стану та масштабного зростання громадянської активності.

Серед ключових оновлень варто виокремити:

– розширення сфери застосування волонтерської допомоги, що нині охоплює не лише соціально-гуманітарні напрями, але й підтримку воєнізованих формувань, сил оборони та органів публічної влади в умовах воєнного стану;

- запровадження механізму видачі органами публічної влади офіційних посвідчень волонтера із зазначенням видів діяльності, що забезпечує правову ідентифікацію волонтерів та їхню взаємодію з державними інституціями;
- нормативне врегулювання питань компенсації витрат, пов'язаних із безпосереднім виконанням волонтерських завдань;
- гарантування соціального захисту волонтерів шляхом передбачення можливості страхування їхнього життя та здоров'я на період виконання діяльності;
- встановлення правових підстав для здійснення грошових виплат у разі отримання інвалідності або загибелі волонтера під час виконання завдань у межах волонтерської діяльності [75].

У контексті інформаційної епохи актуальним є подальше вдосконалення законодавства у цій сфері, зокрема через створення єдиних цифрових реєстрів волонтерів, запровадження електронних механізмів звітності та координації дій між громадянським суспільством і органами публічної влади. Це сприятиме підвищенню прозорості, ефективності та правового захисту волонтерської діяльності як важливого чинника розвитку демократичної, соціально орієнтованої держави.

Отже, було запроваджено додаткові правові гарантії для осіб, які виявили готовність здійснювати зазначений вид громадської діяльності. Водночас, як слушно зазначають правознавці, у процесі реалізації волонтерської діяльності, особливо в умовах воєнного стану, виявилися суттєві прогалини нормативно-правового регулювання, що ускладнюють ефективне функціонування цього інституту громадянського суспільства.

Серед основних проблем можна виокремити такі:

1. Недостатній рівень фінансової підтримки волонтерської діяльності з боку органів публічної влади. Даний вид громадської активності переважно не враховується при формуванні державного та місцевих бюджетів, що унеможливорює навіть мінімальне забезпечення волонтерів необхідними ресурсами.

2. Відсутність системних програм державної підтримки та розвитку волонтерського руху. На сьогодні бракує стратегічних документів національного, регіонального та місцевого рівнів, які б визначали цілі, завдання й механізми взаємодії між державними структурами та волонтерськими організаціями. Відповідно, не напрацьовано ефективних інструментів координації, не сформовано єдиного бачення ролі волонтерства в системі публічного управління, а також не передбачено чітких алгоритмів реагування на кризові ситуації [23, с. 91].

У контексті воєнного стану зазначені недоліки набувають особливої гостроти, оскільки саме в умовах масштабних викликів і надзвичайних обставин держава має забезпечувати оперативну, ефективну та позабюрократичну підтримку волонтерських ініціатив, які суттєво доповнюють діяльність органів публічної влади у сфері оборони, гуманітарної допомоги та соціального захисту.

3. Відсутні ефективні механізми мотивації громадян до волонтерської діяльності. Органи публічної влади, як правило, не здійснюють системних заходів, спрямованих на стимулювання участі населення у волонтерстві. Натомість, цей вид громадської активності часто супроводжується численними адміністративними чи організаційними перешкодами, а також неоднозначним ставленням з боку державних інституцій, політичних еліт та суспільства загалом.

4. Взаємодія між органами публічної влади та волонтерським рухом здебільшого відбувається поза межами офіційного управлінського порядку денного. Така співпраця часто базується на неформальних домовленостях, особистих контактах або репутації окремих посадових осіб, що свідчить про відсутність інституціоналізованих механізмів партнерства між державою та волонтерами.

5. Недостатньо врегульованими залишаються трудові права волонтерів, які є найманими працівниками. Зокрема, законодавство не визначає правового статусу працівника, який тимчасово відсутній на робочому місці через участь у волонтерській діяльності. В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливої

актуальності, адже волонтерська діяльність часто має непередбачуваний характер, що ускладнює планування робочого часу та створює ризики порушення трудових гарантій.

6. Система контролю за волонтерською діяльністю залишається недосконалою. Безумовно, контроль за обігом матеріально-фінансових ресурсів є необхідним, особливо в умовах воєнного стану, коли зростає ризик зловживань. Проте надмірна бюрократизація контрольних процедур і відсутність чітких регламентів часто призводять до уповільнення волонтерської роботи та зниження її ефективності. В окремих випадках це навіть може мати критичні наслідки, оскільки затримка у постачанні допомоги здатна поставити під загрозу життя людей [31].

Потрібно підкреслити, що зазначені проблеми свідчать про потребу в комплексному оновленні нормативно-правового регулювання волонтерської діяльності, зокрема – у розробленні механізмів мотивації, спрощенні процедур взаємодії з органами публічної влади та створенні прозорої, але гнучкої системи контролю, що відповідатиме викликам сучасної інформаційної та воєнної реальності.

З початком повномасштабної агресії значна кількість громадян та організацій переорієнтувала свою діяльність на підтримку держави в умовах воєнного стану. Населення активно долучилося до різних форм допомоги – від збору коштів, продуктів харчування, одягу, засобів захисту для потреб Збройних Сил України до виготовлення маскувальних сіток та іншої волонтерської продукції. У процес залучилися представники всіх соціальних груп – підприємці, громадські активісти, студентство, а також діти, які організовували благодійні ініціативи, продаючи власні вироби, малюнки, іграшки чи випічку. Така масова консолідація суспільства свідчить про високий рівень громадянської свідомості та усвідомлення спільної мети – захисту держави й наближення перемоги [63, с. 3].

В умовах воєнного стану громадянське суспільство набуває визначальної ролі у забезпеченні національної стійкості, оскільки його інститути здійснюють активну

діяльність, спрямовану на підтримку суверенітету та територіальної цілісності держави, а також надання допомоги особам, які зазнали негативного впливу війни.

У цей період взаємодія між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства стає особливо важливою, адже ефективне функціонування оборонної системи та належне забезпечення армії можливі лише за умови консолідації зусиль державних структур і громадських ініціатив. При цьому рівень відповідальності кожної зі сторін має відповідати обсягу їхніх повноважень та компетенцій в організації і реалізації спільних завдань [15, с. 3].

Окремого наукового осмислення потребує інформаційний вимір сучасних подій в Україні. Починаючи з 2014 року, українське суспільство опинилося в умовах масштабної інформаційної війни, що стала невід'ємним елементом гібридної агресії проти держави. Йдеться про ведення бойових дій не лише на фізичному, а й на ідеологічному та когнітивному рівнях, наслідки яких можуть бути не менш руйнівними, ніж традиційні військові операції. Інформаційна війна спрямована на підрив суспільної єдності, спотворення національної ідентичності, формування недовіри до органів публічної влади та демократичних інститутів. У цьому контексті особливу небезпеку становить маніпулятивний вплив на масову свідомість через поширення дезінформації, напівправди та пропагандистських наративів, які здатні «захоплювати розум» громадян без застосування фізичного насильства [26, с. 59].

В інформаційну епоху така форма агресії вимагає від держави та громадянського суспільства консолідованих дій, спрямованих на розвиток медіаграмотності, посилення інформаційної безпеки, формування стійкості до інформаційно-психологічних впливів і забезпечення прозорості комунікації між владою та суспільством.

Важливою рисою сучасної гібридної війни є інтенсивне зростання обсягів дезінформації, спрямованої проти України як суверенної держави, а також проти її політичного керівництва, представників органів публічної влади,

військовослужбовців, волонтерів та активістів громадянського суспільства. Сукупний ефект таких інформаційних маніпуляцій полягає у цілеспрямованому підриві довіри громадян до державних інститутів, делегітимізації органів влади, дискредитації волонтерського руху та послабленні соціальної згуртованості українського суспільства. Водночас деструктивний інформаційний вплив має і зовнішньополітичний вимір, оскільки створює викривлене уявлення про Україну на міжнародній арені, ускладнюючи реалізацію її стратегічних інтересів [95, с. 145].

До основних інструментів ведення гібридної війни в інформаційному просторі належать: маніпулятивне викривлення та фальсифікація фактів, поширення чуток і пліток; створення фейкових новин, підлаштованих під реальні події з метою дезорієнтації громадськості; виривання висловлювань із контексту, замовчування або перекручування джерел інформації; цілеспрямований психологічний тиск через соціальні мережі, медіа та інші канали комунікації; а також генерування так званого «інформаційного шуму» - надлишкового потоку суперечливих повідомлень, що ускладнює відокремлення достовірних даних від фальсифікованих.

У контексті інформаційної епохи такі методи становлять загрозу не лише інформаційній безпеці держави, а й стабільності демократичного ладу, оскільки формують атмосферу недовіри, хаосу та маніпулятивного управління суспільною свідомістю. Це, у свою чергу, актуалізує необхідність формування національної системи протидії дезінформації, підвищення рівня медіаграмотності населення та розвитку ефективних механізмів комунікації між органами публічної влади та громадянським суспільством.

В умовах запровадження воєнного стану особливої актуальності набуває питання визначення оптимальних форм і методів здійснення громадського контролю, які б забезпечували збереження активної участі громадян у суспільно-політичному житті держави, не створюючи при цьому ризиків для її національної безпеки та обороноздатності. Ефективними інструментами такого контролю можуть виступати цифрові (онлайн) платформи для публічного обговорення

суспільно важливих рішень, прозорі механізми звітності органів державної влади щодо використання бюджетних коштів і матеріальних ресурсів, а також залучення громадських радників, експертів і незалежних спостерігачів до моніторингу процесів прийняття управлінських рішень, зокрема у сфері безпеки та оборони.

Громадський нагляд за діяльністю органів публічного управління та їх посадових осіб становить важливу складову системи демократичного врядування, оскільки забезпечує взаємозв'язок між суспільством і владою, сприяє підвищенню рівня відкритості та підзвітності управлінських структур, а також формує довіру громадян до державних інститутів. Водночас громадська оцінка рішень органів влади та їх керівництва має суттєвий вплив на сприйняття ефективності державного управління, визначення меж допустимості адміністративних порушень і посилення персональної відповідальності посадових осіб [56, с. 48].

Таким чином, у період воєнного стану громадський контроль набуває подвійного значення: з одного боку – як механізм підтримання демократичних засад, прозорості та дотримання прав людини, а з іншого – як чинник консолідації суспільства, зміцнення його обороноздатності та підвищення стійкості держави перед зовнішньою агресією.

Борн Х. акцентує увагу на важливості парламентів у забезпеченні демократичного контролю над сектором безпеки, зокрема щодо реформування оборонної сфери, водночас підкреслюючи відсутність універсальної моделі для реалізації цього завдання [105, с. 10]. Незважаючи на спільні принципи та цінності демократій, практика парламентського контролю формується під впливом національних традицій і культурних особливостей, що визначає специфіку підходів кожного парламенту до вирішення загальних викликів демократичного нагляду за оборонним сектором.

Протягом історії громадський контроль виступав важливим інструментом захисту прав людини та забезпечення принципів демократії, навіть у найскладніші періоди. В умовах воєнного стану, коли підвищується ризик порушень прав і свобод

громадян, значення громадського контролю зростає особливо. Активна участь громадян, громадських об'єднань та міжнародних партнерів дозволяє своєчасно виявляти порушення, протидіяти корупційним проявам у діяльності органів влади та забезпечувати доступ до достовірної й об'єктивної інформації.

Незважаючи на обмеження, введені воєнним станом, громадський контроль залишається незамінним механізмом, що вимагає від держави підтримки постійного діалогу з громадськістю та створення умов для її участі у контролі й прийнятті рішень навіть за надзвичайних обставин. Забезпечення прозорості, законності та ефективності функціонування сектору безпеки та оборони не повинно ігнорувати демократичні принципи та громадський нагляд, які є фундаментальними для розвиненої демократичної держави [12, с. 199].

Отже, функціонування громадянського суспільства та його впливу на діяльність органів публічної влади в умовах воєнного стану свідчить про посилення значущості громадської активності як інструмента забезпечення демократичності та підзвітності державного управління.

Громадські організації, ініціативні групи, волонтерські рухи та незалежні медіа виконують функції моніторингу, контролю та інформування, запобігаючи порушенням, сприяючи дотриманню законності та забезпеченню прозорості діяльності сектору безпеки й оборони. Активність громадянського суспільства в умовах війни проявляється також у підтримці діалогу та збереженні можливості участі громадян у публічному житті, що є особливо важливим у періоди криз.

Воєнний стан водночас підкреслює необхідність удосконалення механізмів громадського контролю, забезпечення доступу до суспільно важливої інформації та формування нормативно-правових умов, які б не обмежували, а підтримували діяльність громадянського суспільства навіть у критичних ситуаціях.

Таким чином, функціонування громадянського суспільства в умовах воєнного стану доводить, що його вплив на органи публічної влади є не лише чинником зміцнення демократичної легітимності державних рішень, але й важливою

передумовою стійкості держави, ефективності управління та захисту прав і свобод людини у надзвичайних обставинах.

ВИСНОВКИ

Проведене в межах магістерської роботи дослідження впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади надало змогу сформулювати наступні висновки, відповідно до поставленої мети і завдань:

1. Дослідження концепцій становлення громадянського суспільства свідчить, що цей інститут є фундаментальним чинником функціонування правової та демократичної держави. Громадянське суспільство виступає інституційним середовищем реалізації прав і свобод людини та громадянина, формування громадської думки, здійснення суспільного контролю за діяльністю органів публічної влади, а також забезпечення соціальної єдності та солідарності.

Громадянське суспільство слід розглядати не лише як теоретичну, а й як практичну категорію, яка потребує постійного оновлення та вдосконалення. Його сталий розвиток забезпечується за умови інституціоналізованої взаємодії між державою та суспільством, дотримання принципу верховенства права, поваги до прав і свобод громадян, а також активної участі громадян у процесах ухвалення суспільно значущих рішень.

2. Проаналізовано концептуальні основи дослідження взаємовідносин органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства, які ґрунтуються на системному поєднанні теоретико-правових, політичних і соціологічних підходів, що дозволяють розкрити сутність, механізми та принципи їхньої взаємодії. Визначальним є розуміння того, що ефективна взаємодія між органами публічної влади та громадянським суспільством є необхідною умовою становлення демократичної, правової та соціальної держави.

Досліджено систему принципів взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, а саме: загальноправові принципи (незалежності громадянського суспільства від держави, верховенства права, відкритості і прозорості діяльності органів публічної влади, рівності перед законом та недопущення дискримінації, а також захисту прав і свобод громадян); етичні та

ціннісні принципи (поваги до прав людини, підтримки демократії та громадянських свобод, толерантності, поваги до різноманітності поглядів і цінностей, а також відповідальності перед громадянами та суспільством); предметно-інституційні принципи (партнерства між громадськими об'єднаннями та державними структурами, взаємної відповідальності за результати спільної діяльності та підзвітності влади у сфері забезпечення прав і свобод); принципи соціального партнерства (принцип баланс інтересів держави й громадянського суспільства, громадської активності та участі у прийнятті рішень, здійснення громадського контролю за діяльністю органів публічної влади).

Взаємодія органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства розглядається як динамічний процес, що відображає рівень демократизації державного управління, ефективність реалізації принципу верховенства права та ступінь залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

3. Обґрунтовано основні механізми впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади. правове забезпечення встановлює рамки та межі участі громадськості в управлінських процесах, закріплює принципи відкритості, прозорості та підзвітності органів публічної влади, що створює легітимну основу для реалізації впливу. Аналіз основних механізмів впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади свідчить про їх ключову роль у забезпеченні демократичності, прозорості та підзвітності органів публічної влади.

До таких механізмів належать громадські ради, громадська експертиза та консультації з громадськістю. Громадські ради виступають інституційною платформою для регулярного врахування громадської думки, підготовки рекомендацій та оцінки реалізації державної політики, забезпечуючи комунікацію між владою та суспільством. Громадська експертиза дозволяє здійснювати професійний аналіз законодавчих ініціатив, нормативно-правових актів і програм, підвищуючи обґрунтованість та ефективність прийняття управлінських рішень.

Консультації з громадськістю, що реалізуються у формі публічних слухань, круглих столів та інтерактивних платформ, забезпечують оперативний зворотний зв'язок та сприяють активній участі громадян у процесах публічного управління. Комплексне застосування зазначених механізмів створює умови для ефективної взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, зміцнює довіру до державних інституцій.

4. Виокремлено форми та методи впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади, які становлять важливий інструмент забезпечення демократичних принципів управління, прозорості, підзвітності та участі громадян у процесі прийняття управлінських рішень. Їх ефективне функціонування є визначальним чинником розвитку публічної влади як відкритої та орієнтованої на потреби суспільства системи.

Форми впливу громадянського суспільства можна поділити на окремі групи: інституційна форма (громадські слухання, електронні петиції, партисипаторне бюджетування, саме їх функціонування сприяє підвищенню легітимності рішень органів публічної влади, зміцненню довіри до них та забезпеченню балансу інтересів між державою й суспільством); представницька форма (лобіювання, громадська адвокація, участь у виборчих процесах – являються невід'ємним елементом демократичного врядування, підвищують прозорість і підзвітність органів публічної влади та створюють умови для активної участі громадян у процесах публічного управління); протестна форма (мирні зібрання, мітинги, демонстрації, страйки, цифровий активізм); контрольна форма (громадський моніторинг, доступ до публічної інформації, антикорупційні розслідування).

Методи впливу – інформаційні, правові, організаційні, аналітичні, комунікативні та контрольні – слугують практичними засобами реалізації цих форм. Вони спрямовані на підвищення ефективності публічного управління, запобігання корупції, формування довіри між владою та суспільством, а також на зміцнення легітимності державних інститутів. Особливу роль відіграють

інформаційно-комунікаційні методи, які в умовах цифровізації та розвитку електронного врядування створюють нові можливості для громадського моніторингу.

5. Визначено, що громадський контроль як ефективний інструмент впливу на діяльність органів публічної влади, виступає невід'ємним елементом демократичної системи державного управління та місцевого самоврядування, виступаючи важливим інструментом забезпечення прозорості, підзвітності й ефективності публічної влади. Його функціонування має двоєдиний характер: з одного боку, громадський контроль сприяє підвищенню результативності діяльності органів публічної влади, удосконаленню управлінських процесів та формуванню альтернативних підходів до розроблення і реалізації державної політики; з іншого – забезпечує інститутам громадянського суспільства реальний вплив на прийняття політичних та адміністративних рішень, посилюючи їхню участь у формуванні як внутрішньої, так і зовнішньої політики держави.

Ключовою передумовою ефективного функціонування громадського контролю є інформаційна відкритість, прозорість і доступність діяльності органів публічної влади. Це забезпечує можливість об'єктивної оцінки рішень та дій державних інституцій, а також формування довіри громадян до публічного управління. Водночас недосконалість нормативно-правового регулювання у сфері громадського контролю суттєво обмежує його практичну реалізацію, перешкоджаючи створенню цілісної системи моніторингу, оцінки та підзвітності у сфері державного управління.

Для підвищення рівня демократизації управлінських процесів та зміцнення ефективності діяльності органів публічної влади доцільним є розвиток інституційних механізмів співпраці між владою та громадськістю, зокрема через функціонування громадських рад, консультативно-дорадчих органів, комісій, робочих груп із законотворчої діяльності, а також участь громадськості у формуванні державних, галузевих і регіональних програм розвитку.

Важливим аспектом залишається адаптація міжнародних стандартів прозорості та підзвітності до національної практики, що передбачає запровадження суворих санкцій за приховування суспільно значущої інформації, створення перешкод громадському моніторингу чи проведенню громадських експертиз, а також за корупційні зловживання. Реалізація таких підходів сприятиме зміцненню демократичних засад управління, розвитку правової держави та підвищенню рівня довіри громадян до публічної влади.

6. Обґрунтовано проблематику впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в інформаційну епоху. Слід підкреслити, що в умовах інформаційної епохи проблема впливу громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади набуває особливої актуальності, оскільки саме комунікаційна взаємодія між владою та громадськістю визначає якість демократичного розвитку держави. Стрімкий розвиток цифрових технологій, соціальних мереж, електронного урядування та відкритих даних суттєво трансформували механізми участі громадян у публічному управлінні, зробивши процес ухвалення рішень більш прозорим, підзвітним і динамічним.

Разом з тим, сучасні інформаційні виклики, такі як дезінформація, маніпуляції громадською думкою, зниження рівня довіри до інституцій влади, вимагають від держави та інститутів громадянського суспільства нових підходів до комунікації, моніторингу та забезпечення інформаційної безпеки. Громадянське суспільство, використовуючи потенціал цифрових технологій й повноцінним суб'єктом формування публічного управління, здатним здійснювати ефективний громадський контроль, ініціювати реформи та впливати на прийняття політичних і управлінських рішень.

Вплив громадянського суспільства на діяльність органів публічної влади в інформаційну епоху проявляється у зміцненні прозорості, підзвітності та демократичності управління. Водночас він вимагає подальшого удосконалення нормативно-правового забезпечення, розвитку цифрової грамотності населення,

розширення механізмів електронної участі та комунікаційної взаємодії. Лише на основі партнерства, відкритості й довіри між органами публічної влади та громадянським суспільством можливо забезпечити сталий демократичний розвиток України та ефективне функціонування її публічної влади в умовах глобалізованого інформаційного простору.

7. Проаналізовано функціонування громадянського суспільства та його вплив на діяльність органів публічної влади в умовах воєнного стану, варто зазначити, що функціонування громадянського суспільства в умовах воєнного стану набуває особливого значення, оскільки саме воно виступає ключовим чинником забезпечення стійкості держави, консолідації нації та підтримання ефективності діяльності органів публічної влади. В умовах збройної агресії проти України громадянське суспільство стало не лише соціальним партнером держави, але й її стратегічним союзником у питаннях оборони, гуманітарної підтримки, інформаційної безпеки та відновлення інституційної спроможності.

Активізація волонтерського руху, громадських ініціатив, благодійних організацій, волонтерських штабів та мереж взаємодопомоги продемонструвала високий рівень самоорганізації населення й готовність громадян брати на себе частину функцій, які традиційно виконують державні структури. Така взаємодія свідчить про реальне втілення принципів співуправління та партнерства між державою і громадянським суспільством, що є основою демократичного врядування навіть в екстремальних умовах.

У сучасних умовах воєнного стану перед державними органами та громадянським суспільством постають численні складні виклики, пов'язані із забезпеченням національної безпеки, захистом прав і свобод людини, а також підтриманням прозорості, підзвітності та легітимності дій органів публічної влади. У цьому контексті громадський контроль, заснований на активній участі громадян, інститутів громадянського суспільства та міжнародної спільноти, набуває

особливого значення як ефективний механізм забезпечення демократичного врядування в умовах воєнних обмежень.

Громадський контроль у воєнних умовах виступає не лише гарантом дотримання демократичних принципів і прав людини, але й ключовим чинником зміцнення державної стійкості, довіри до влади та ефективності системи публічного управління. Його реалізація є запорукою формування відкритої, відповідальної та орієнтованої на потреби громадян моделі управління, що має вирішальне значення для подолання суспільних викликів та відновлення країни в постконфліктний період.

У період воєнного стану громадянське суспільство виступає потужним каталізатором соціальної мобілізації, демократичної стійкості та підзвітності влади. Зміцнення інституційної спроможності громадянського суспільства є передумовою не лише успішного протистояння зовнішній агресії, але й подальшої демократичної трансформації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аль-Атті І. В. Публічне управління: сутність і визначення. Аспекти публічного правління. 2018. Т. 6. № 8. С. 35–41.
2. Антонова Л. В. Е-урядування як сервісно-орієнтований інструмент державного управління соціальною сферою. Публічне управління та регіональний розвиток. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. Вип. 2. С. 386–409.
3. Антонова Л. В., Лізаковська С.В. Оцінка механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю в системі державного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 7. 2018. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/7.pdf
4. Бабарикіна Н. А. Громадянське суспільство як засіб гармонізації відносин між державою і громадянами. Грани. Political science. 2014. № 11 (115). С. 71–75.
5. Балан А. А. Електронна система «Prozorro» як революція в системі публічних закупівель в Україні. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2021. № 4 (56). С. 16–21. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No4/16.pdf>
6. Барабаш Ю. Г. Установча влада Українського народу як конституційний феномен. Право України. 2009. №11. С. 73–80.
7. Бондарчук-Ладна О. В. Сучасні механізми формування взаємодії правозахисних організацій з органами державної влади для розвитку громадянського суспільства. Наукові перспективи. 2025. № 10(64). С. 783–794.
8. Бостан С. Форма державного правління: закономірності, тенденції, особливості розвитку. Право України. 2014. №8. С. 27–38.
9. Брус Я. Механізм взаємодії громадянського суспільства з інститутами влади. Міждисциплінарні експертизи для відновлення і розвитку України : міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 5 червня 2025 р. : збірник

матеріалів / упоряд.: Т. Нагорняк, І. Зайченко ; Національний університет «Києво-Могилянська академія» Київ : НаУКМА, 2025. С. 79–84.

10. Бучковська О. Ю., Веремчук О. В. Електронне урядування як основа взаємодії держави та суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 3. 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/36.pdf

11. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 2: Філософія права / ред кол. С.М. Максимов та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 168 с.

12. Гжибовська Т. Громадський контроль як інструмент впливу на органи публічної влади в умовах воєнного стану. Вісник Львівського університету. Вип. 54. 2024. С. 196–203.

13. Гладун З. С. Державна політика охорони здоров'я в Україні (адміністративно-правові проблеми формування і реалізації): монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 460 с.

14. Гончарук В. В. Реалізація механізмів взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства: виклики та перспективи. Аспекти публічного управління. Т. 10. № 5. 2022. С. 35–46.

15. Гончарук В. В. Нормативно-правове регулювання та інституційне забезпечення взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/325/280>

16. Гончарук Н. Т. Вплив розвитку громадянського суспільства на публічне управління. Галузь науки «Державне управління» історія, теорія, впровадження: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 28 трав. 2010 р. : у 2 т. Київ: НАДУ, 2010. Т. 1. С. 145–146.

17. Гонюкова Л., Войтович Р. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. Київ : НАДУ, 2005. 250 с.

18. Гриценко О. Суспільство, держава, інформація. Київ : Національний університет ім. Т. Шевченка, 2001. 165 с.
19. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; за науковою ред. В. П. Беха. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.
20. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти : монографія / Г. В. Берченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Юрайт, 2014. 208 с.
21. Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення: монографія / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Л.Ф. Купіної, В.І. Шакуна. Київ : Алерта, 2023. 304 с.
22. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку: монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.; за ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2013. 536 с.
23. Докаленко В. В. Взаємодія між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства в Україні в умовах широкомасштабної війни. *Public Administration and Regional Development*. № 1. 2022. С. 87–103.
24. Євгенєва А. М. Законотворчість: участь громадськості у законодавчому процесі: інформаційно-аналітичне дослідження / А. М. Євгенєва, Ю. Г. Шкарлат ; Програма сприяння Парламенту України університету Індіани США. Лабораторія законодавчих ініціатив. К. : Заповіт, 2008. 96 с.
25. Жаровська І. М. Правові підходи до встановлення місця публічної влади у концепті соціальної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 153–159.
26. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Т. 7. № 2. 2020. С. 56–61.

27. Задихайло О. А. Співвідношення понять «державне управління», «публічне управління» та «публічне адміністрування» в категоріальному апараті адміністративного права. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право». 2020. Вип. 31. С. 43–48. URL: <http://doi.org/10.34142/23121661.2020.31.04>

28. Івашова Л. М., Івашов М. Ф. Особливості використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для запобігання та протидії корупції в системі публічного управління. Модернізація публічного управління в умовах глобальних змін світового простору : колективна монографія. Львів–Торунь : Ліга-Прес, 2021. С. 53–80.

29. Кальниш Ю. Г. Аналіз та оцінювання політики в системі моніторингу взаємодії органів державної влади / Ю.Г. Кальниш, В.В. Тертичка. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2004. № 3. С. 86–95.

30. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і неklasичних інтерпретаціях. Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. С. 426–427.

31. Кахнова М. Підтримка небайдужих: як допомогти розвитку волонтерського руху. URL: <https://mind.ua/openmind/20241526-pidtrimati-nebajduzhih-yak-dopomogti-rozvitku-volonterskogo-ruhu>

32. Кириченко В., Соколенко Ю. Політико-правові аспекти понятійного апарату громадянського суспільства. Науковий вісник ДДУВС. Спеціальний випуск № 2. До 30-річчя Незалежності України та 25-річчя Конституції України. 2021. С. 404–409.

33. Ковальчук С.В. Правові засади взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави. дис. на здоб. д-ра філос. Національний у-т «Львівська політехніка», Львів, 2019. 216 с.

34. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень. Ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb>

35. Колісник Г. О. Становлення громадянського суспільства як основи виникнення, існування та реалізації поля інтересів. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej8/doc_pdf/kolisnyk.pdf

36. Коліушко І. Б., Демкова М. С. Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління. URL: <http://www.isu.org.ua/uploads/publications/20.doc>

37. Колодій А. Розвиток громадянського суспільства п. 18.2. Сутність та різновиди громадянського суспільства. Думки з приводу авторський сайт Антоніни Колодій. 19 черв. 2000. URL: https://political-studies.com/?page_id=178

38. Колодій А. Сутність громадянського суспільства і механізми його впливу на політику. Чемпіони громадянського суспільства: доп. на рег. конф., 8 лют. 2003 р. Львів. URL: <https://political-studies.com/?p=148>

39. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/law/254к/96-вр>

40. Крайній П. І. Громадські ради в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія / П. І. Крайній. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 160 с.

41. Крупник А. С. Зарубіжний досвід громадського контролю: уроки для України. Ефективність державного управління: Зб. наук. праць ЛРІДУ. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2007. № 14. С. 146–154.

42. Крупник А.С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. Теоретичні та прикладні питання державотворення. On-line збірник наукових праць ОРІДУ НАДУ при Президентові України. 2007. Вип. 1. С. 2-10. URL: http://novyi-stryi.at.ua/gromkontrol/KRUPNYK_A_pro_grom_kontrol.pdf

43. Крупник А.С. Громадські ради: зайвий тягар чи опора владі? URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/2008-4/R_2/09kashov.pdf.
44. Крутий О. М. Сучасний стан діалогової комунікації між органами державної влади та громадськістю в українському суспільстві. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=386>
45. Куян І. До питання про публічність та суверенність державної влади. Право України. 2009. №11. С. 52–57.
46. Лізаковська С. В. Необхідність взаємодії громадянського суспільства і органів публічної влади в сучасних умовах. Актуальні питання суспільних трансформацій в Україні : колективна монографія // за ред. Ю. В. Палагнюк, С. І. Шкірчака. Миколаїв : Видавництво ЧНУ імені Петра Могили, 2018. 300 с.
47. Лізаковська С. В. Громадські ради як інструмент впливу громадськості на формування та реалізацію державної політики в Україні. Public Administration and Regional Development. № 3. 2019. С. 77–91.
48. Лукін С. Ю. Громадянське суспільство у формуванні публічного простору в процесах державотворення. Публічне управління та митне адміністрування. № 2 (25). 2020. С. 99–103.
49. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства. Харків: Одиссей, 2006. С. 74–79.
50. Любченко П. М. Удосконалення форми правління в Україні в умовах розвитку громадянського суспільства. Право України. 2014. №8. С. 117–125.
51. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. Луцьк : Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2000. 558 с
52. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Київ : Атіка, 2005. 240 с.

53. Мацюк А. Громадянське суспільство – соціальна основа держави, влади і демократії. Українське право. 1995. №1(2). С. 24–34.
54. Мельник Л. А. Європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 4. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2019/20.pdf
55. Мельник Р. С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації. Право і суспільство. 2012. № 6. С. 95-98
56. Мерник А. М. Громадський контроль в умовах воєнного стану. Вісник Національної академії правових наук України. Т. 31. № 4. 2024. С. 46-62.
57. Мінаєва І. М. Складові поняття «публічна влада». Державне будівництво. 2008. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_69
58. Мороз О. М. Правові форми взаємовідносин держави і громадських об'єднань в Україні в епоху глобалізації. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (на правах рукопису). Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2015. 249 с.
59. Назимко Є. С., Клемпарський М. М. Громадська експертиза та громадські обговорення як форми безпосередньої демократії при вирішенні місцевих справ. Юридичний науковий електронний журнал. № 9. 2023. С. 558-561.
60. Наливайко Л. Р., Орешкова А. Ф. Громадський контроль в умовах сучасних євроінтеграційних процесів. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 3 (77). С. 47–55.
61. Наливайко Т. В. Громадський контроль в Україні як інститут громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень»; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2010. 17 с.
62. Новак В. О. Основи теорії управління : навч. посіб. Київ: НАУ, 2001. 236 с.

63. Ольга Гордійчук Роль громадянського суспільства у захисті національної безпеки України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/32.pdf>

64. Оніщенко Н. Правовий світогляд як явище соціальної дійсності. Право України. 2014. №5. С. 15–21.

65. Онуфрієнко О. Порівняльний аналіз підходів до класифікації форм взаємодії держави і громадянського суспільства. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 4 (27). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04\(27\)/9.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2015/2015_04(27)/9.pdf)

66. Пак Н. Т., Воронець Є. С. Громадський контроль діяльності органів публічної влади: сутність та механізм здійснення. Молодий вчений. № 9 (27). 2021. С. 138–142.

67. Пашов Р., Криворот О. Вплив органів публічної влади на формування суспільної думки у контексті розвитку громадянського суспільства. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. № 2 (62). 2022. С. 124–130.

68. Пашинський О.С. Громадський контроль як чинник демократичного розвитку держави і суспільства. Юридичний науковий електронний журнал. № 11. 2021. С. 496–498.

69. Пильгун Н. В. Теоретичні основи сутності громадянського суспільства та особливості його розвитку. С. 98–101. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/24830/1/%D0%9F%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D1%83%D0%BD%2C%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.PD F>

70. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії / За заг. ред. проф. А. І. Кудряченка. К. : НІСД, 2007. С. 34–39.

71. Полтораков О. Громадський контроль над «силовими» структурами в Україні: проблеми та перспективи. Національний інститут проблем міжнародної безпеки. URL: [http:// www.niisp.gov. ua/articles/109/](http://www.niisp.gov.ua/articles/109/)

72. Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976. Офіційний вісник України. 2008. № 86. Ст. 2889.

73. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 1109 (1109-2011-п) від 20.10.2011).

74. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#n30>

75. Про волонтерську діяльність: Закон України № 3236-VI від 19 квітня 2011 року. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 42. Ст. 435.

76. Про державну службу: Закон України 10.12.2015 №889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. Ст. 43.

77. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>

78. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 222

79. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997. №280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

80. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України 17.03.2011 № 3166-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 385.

81. Пухкал О. Г. Громадський контроль як важливий чинник демократизації та ефективності державного управління. Інвестиції: практика та досвід. № 4. 2010. С. 56–58. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2010/18.pdf

82. Редчук Р. О. Особливості використання соціальних мереж у публічному управлінні як сучасного каналу комунікації. Механізми публічного управління.

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування». Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2022. Том 33(72), № 1. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/13.pdf

83. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. 2006. Вип. 17. С. 190–199.

84. Ромців О., Рудницька Ю. Взаємодія інститутів громадянського суспільства та органів державної влади. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». № 3 (39). 2023. С. 104–111.

85. Русинюк М. М. Механізми взаємодії публічної влади та громадянського суспільства у процесі реалізації публічної політики України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Т. 30 (69). № 4. 2019. С. 111–116.

86. Рябов С. До проблеми визначення поняття «Громадянське суспільство». 2002. С. 258–261. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9146/Ryabov_Do_problemy_vy_znachennya.pdf?sequence=1

87. Савчин М. Реформування місцевого самоврядування в Україні у контексті соціетального конституціоналізму. Право України. 2014. №9. С. 116–125.

88. Сазонов В. Інтеграція між громадянським суспільством і правовими інститутами: теоретичні аспекти. Knowledge, Education, Law, Management. 2023. № 3 (55). С. 332–336.

89. Селіванов А. Публічна влада і громадянин в умовах застосування судової адміністративної юрисдикції (проблеми теорії і практики). Право України. 2006. №9. С. 28–33.

90. Ситник П. К. Громадянське суспільство і держава: особливості їх взаємодії. Стратегічна панорама. 2002. № 4. С. 57–65.

91. Сіцінська М. В. Громадська рада: особливості її діяльності в секторі безпеки і оборони України. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 1. 2014. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=673>
92. Словник Dictionary.com : веб-сайт. URL: <http://www.dictionary.com/browse/civil-society?r=66>
93. Словник іншомовних слів / За ред. член.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. 776 с.
94. Словник української мови : в 10 т. Т. 7. / АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; уклад. тому: В. П. Градова, В. В. Жайворонок, Л. П. Жаркова та ін.; ред. тому О. П. Петровська та ін. Київ: Наук. думка, 1976. 723 с.
95. Таркін В. П. Інформаційні війни у сучасному політичному просторі як феномен ХХ-ХХІ століття : дис...доктора філос.. Національний університет «Одеська юридична академія» Одеса, 2023. 220 с.
96. Тема 8. Громадянське суспільство. Політологія : веб-сайт. URL: <http://www.politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t8.pdf>.
97. Теплюк М. Публічна влада в Україні: визначення поняття і конституційно-правова природа. Право України. 2009. №5. С. 6–22.
98. Теробун О. С. Концептуалізація взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади. Інвестиції: практика та досвід. № 3. 2022. С. 119–122.
99. Ткачук Н. В., Дейнека К. С. Особливості та проблеми системи державних закупівель PROZORRO в період воєнного стану. Механізм регулювання економіки. 2023. №3 (101). С. 69–72.
100. Турій О. В. Окремі аспекти взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 8.

101. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства : Мін-во юст. України. Роз'яснення від 24.01.2011. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0016323-11>

102. Хуснутдінов О. Я. Громадський рух як чинник формування громадянського суспільства в Україні (державно-управлінський аспект). : дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.01 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2003. 17 с.

103. Щодо активізації взаємодії організацій громадянського суспільства із органами державної влади. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/881/>

104. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

105. Born H. Learning From Best Practices of Parliamentary Oversight of the Security Sector. Working Paper Series. Geneva Center for DCAF. 2002. Vol. 20. P. 12.

106. Model współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych. Warszawa: SPLOT, 2012. 239 s.

107. Lizakowska S. Rola instytucji edukacyjnych i pracy w procesie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Wyzwania współczesnej pedagogiki. Redakcja naukowa D. Becker-Pestka, E. Kowalik. Warszawa, Gdańsk : Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku; CeDeWu, 2015. 320 s. S. 309-319.